

Andreas Haraldstad

Statsborgerloven av 1888 og fremmedloven av 1901

I skjæringspunktet mellom globalisering og nasjonalisme

Bacheloroppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13 (MLHIST)

Veileder: Espen Storli

Mai 2020

Sammendrag

Andre halvdel av 1800-tallet domineres av frihandel og økt økonomisk integrering. Dette generelle mønsteret brytes dog på 1880-tallet av en proteksjonistisk motreaksjon i flere land slik som Sverige og Tyskland. Norge holdes ofte utenfor dette narrativet siden landet i stor grad fortsatt holder på frihandelen og legger få hindringer i veien for eksport og import av varer. Selv om Norge ikke la direkte hindringer fikk dog den proteksjonistiske motbølgen utfall også her. De proteksjonistiske tiltakene kan ses på som en reaksjon på sentrale strømninger i samtiden: globalisering og nasjonalisme. Hvordan disse fenomenene kom til uttrykk i Norge kan ses gjennom to lover og debatten rundt dem, Lov om norsk Statsborgerret av 21. april 1888 og Lov om Anmeldelse af Reisende og Fremmede av 4.mai 1901. I disse lovene ble det lagt begrensninger på henholdsvis fremmed kapital og fremmed arbeidskraft. Kjernen i lovene var dog ikke å stenge grensene for innflyt av kapital og arbeidskraft. De var begge ressurser som stortingsmennene så på som svært nyttige. I debatten rundt lovene kommer det tydelig frem at disse lovenes hensikt var kontroll. Spesielt ønsket stortingsmennene å kunne kontrollere den innflytelsen eiendom og investeringer kunne gi til utenlandske stormakter, og den skaden som såkalte "slette elementer" blant innvandrerne kunne føre til. At målet var kontroll og ikke å stenge ute blir gjort klart av stortingsmennenes diskurs. Den foregikk fortsatt innenfor liberale økonomisk rammer. En liberal frihandel var fortsatt målet deres, men de så seg nødt til å legge begrensninger på den for å oppnå kontroll. Stortingsmennene kan dermed også bli betegnet som eksempler på liberale økonomiske nasjonalister. De hadde et klart, om noe banalt, bilde av sin nasjon, som de ønsket å beskytte mot utenlandsk påvirkning.

Abstract

The second half of the 19th century was one dominated by free-trade and increased economic integration. However, this general pattern does not apply to the whole period. In the 1880's it was challenged by a protectionist reaction in many countries such as Sweden and Germany. Norway is often kept outside this general narrative of reaction, since the country, to a large extent, still practiced free trade. However, even though Norway did not erect direct walls against export and imports, the "wave of protectionism" can be seen also here. The phenomenon can be seen as a reaction against certain undercurrents active at that time, mainly globalization and nationalism. The way these trends manifested themselves in Norway can be seen through two laws and the discussion that surrounds them. These are Lov om norsk Statsborgerret av 21. april 1888 og lov om Anmeldelse af Reisende og Fremmede av 4.mai 1901. These laws restricted the inflow of foreign capital and foreign labor respectively. However, the chief goal of these laws was not to close the borders completely for this inflow. Capital and labor are both resources that the members of the Storting deemed to be quite useful and necessary for the country. In the debates surrounding them it is made clear that the chief aim of these laws was merely to control the inflow. The members of the Storting especially wished to be able to control the influence that property and investments gave to foreign powers. They also wished to be able to control the damage that "unsavory elements" among the immigrants could cause. That their goal was to control and not to keep out is made clear by the discourse of the member of the Storting. They discuss and debate within an economic liberal paradigm. Liberal free trade was still their goal. However, they deemed it necessary to introduce some restrictions in order to gain control. The members of the Storting could therefore be categorized as liberal economic nationalists. They had a clear, if somewhat banal, vision of their nation, which they wanted to control from foreign influence.

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Eksisterende forskning	3
1800-tallet i et frihandelsperspektiv	4
En bølge av frihandel	4
En proteksjonistisk motbølge	6
Globalisering og en verden av nasjonalstater	8
Nasjonalstaten	8
Økonomisk nasjonalisme	11
Kildekritikk	13
Lov om norsk statsborgerrett av 1888 - Norges første konsesjonslov	16
Fremmedloven av 1901 - en kontroll med slette elementer	23
Konklusjon	29
Referanseliste	31
Primærkilder	31
Litteratur	32
Oppslagsverk	35

Innledning

Med økende globalisering ser vi i dag et ønske om å beskytte seg fra omverdenen. USAs president Donald Trump har innført handelsrestriksjoner mot Kina, noe som har ført til økte spekulasjoner om vi går en proteksjonistisk tid i møte. En tid hvor en økonomisk nasjonalisme får presedens over internasjonal handel og utvikling.

Et slikt hendelsesforløp, med økt globalisering som møter økt nasjonalistisk iver og proteksjonisme er ikke et nytt fenomen, det ses også i tidligere tider. Begrepet globalisering er relativt nytt, men fenomenet eksisterte også i fortiden. Spesielt blir den andre halvdel av 1800-tallet trukket fram som en slags første gullalder for globalisering. Diffusjon av den industrielle revolusjon førte til at verden i denne perioden opplevde en global økonomisk integrering og økt kontakt mellom kulturer. Som helhet ble kloden mindre og samfunnene så på seg selv i mye større grad enn før som del av en internasjonal verdensorden, en verdensorden som på denne tiden i stadig større grad bestod av nasjonalstater.

Denne internasjonale overgangen til frihandel og økt økonomisk integrering møtte dog motstand utover i århundret, og fra 1880 kan en se en generell overgang til proteksjonisme og økonomisk nasjonalisme. Den økte globaliseringen hadde trukket stadig større områder inn i det globale markedet, og de europeiske maktene som initierte denne frihandelen begynte å innføre tiltak for å beskytte seg mot en konkurranse de selv hadde muliggjort.

Denne internasjonale strømmingen gjorde seg gjeldende også i Norge. Landet hadde en liten befolkning, kun 1,9 millioner i 1880 og dermed også et lite internt marked.¹ Til gjengjeld hadde landet derimot mye naturressurser. Denne kombinasjonen gjorde at Norge var svært gunstig situert til å tjene på overgangen til frihandel og økt økonomisk integrering som begynte å gjøre seg gjeldende på midten av 1800-tallet. I motsetning til de fleste andre land, holdt også Norge i stor grad på denne frihandelspolitikken ut århundret.² Det var i all hovedsak ingen stor overgang til økte tariffes og andre former for beskyttelse. Dette narrativet er dog ikke fullverdig. Norge la få hindringer i veien for handel, men dette er ikke det eneste uttrykket for proteksjonisme. I begrepet ligger beskyttelse, og i en globalisert verden er det ikke kun varer som flytter seg over landegrensene. Med i denne utviklingen var også en voldsom forflytning av kapital og mennesker.

1800-tallet var også nasjonalismens tidsalder, hvor tanken om nasjonen og dens egenart og rettigheter begynte å gjøre seg gjeldende. Innenfor nasjonalismeforskningen er en sentral læresetning at den hviler på en distinksjon mellom "oss" og "dem". Globalisering med sine økte kontaktflater mellom mennesker gjør en slik mental

¹ Statistisk Sentralbyrå (u.å)

² Sandvik 2018: 123-129

distinksjon lettere å både skape og opprettholde. Innenfor denne linsen, kan motstanden mot frihandel bli sett på ikke bare som en rasjonell beskyttelse av egne produsenter, men også som et nasjonalistisk betinget forsvar av nasjonalstaten. Denne beskyttelsen blir myntet på alt som er fremmed, ikke bare fremmede varer, men også fremmed kapital og "fremmede" generelt.

Dermed så man fra 1880-tallet tegn på en proteksjonistisk strømning også i Norge. Dette ga seg til uttrykk i to lover som av Ole Kolsrud har blitt kalt "et proteksjonistisk knippe, som markerte at også Norge ved inngangen til [det 20. Århundret] søkte å legge den liberalistiske epoken bak seg".³ Disse lovene er Lov om norsk Statsborgerret av 21. april 1888 (statsborgerloven) og Lov om Anmeldelse af Reisende og Fremmede av 4. mai 1901 (fremmedloven).

Statsborgerloven var den første som befestet en juridisk definisjon av norske statsborgere. Til denne definisjonen la den også noen privilegier, blant de en rett til å fritt eie eiendom innenfor statens territorium. Skjult bak en lov om statsborgerskap lå det altså i denne loven en begrensning på utlendingers rett til å kjøpe opp eiendom i landet. En slags kontroll på utenlandsk innflytelse.

Fremmedloven hadde en lignende kontrollfunksjon. Her var ikke agendaen skjult, men lå åpen. Loven la begrensninger på den utenlandske innvandringen. Grensene stengte ikke, men det ble ført kontroll over utlendinger som kom til landet, og utenlandsk arbeidskraft ble nødt til å registrere seg. Her lå det et uttalt mål om å hindre den "slette innvandringen til landet".⁴ Denne loven kom i stor grad som en reaksjon på den store svenske innvandringen, og i den lå det da også et latent ønske om å skåne den norske arbeideren for konkurranse.

Denne oppgavens mål er å vise at disse to lovene, statsborgerloven og fremmedloven kan ses på som et uttrykk for den proteksjonistiske tendens i Norge. I disse lovene var det ikke snakk om en direkte begrensning på handel, snarere la de restriksjoner på andre aspekter ved den internasjonale frihandelen, nemlig fri flyt av kapital og arbeidskraft. Oppgaven vil også sette lys på mulige bakenforliggende årsaker til denne utviklingen. Statsborgerloven baserte seg blant annet på en frykt for utenlandsk innflytelse, mens Fremmedloven fryktet en storstilt innvandring av "slette" elementer. Bakenforliggende til begge disse elementene var en økende globalisering og nasjonalisering.

For å gjøre dette vil oppgaven først utdype narrativet om frihandel og proteksjonisme på 1800-tallet for å sette Norge inn i en større kontekst. Den vil så diskutere globalisering og nasjonalisme med et spesielt fokus på skjæringspunktet mellom disse to fenomenene. Mer spesifikt vil den også presentere en spesifikk variant av

³ Kolsrud 1990: 4

⁴ Justis- og politidepartementet 1899/1900: 1

økonomisk nasjonalisme kombinert med frihandelsideologi. Etter dette vil oppgaven diskutere kildematerialet gjennom en kildekritisk linse, før den går i detalj på dets innhold. Oppgaven vil se på proposisjoner, referater og innstillinger rundt statsborgerloven av 1888 og fremmedloven av 1901 og analysere dem i lys av proteksjonisme, globalisering og nasjonalisme.

Eksisterende forskning

Disse lovene og prosessen rundt dem har blitt undersøkt tidligere. Når det gjelder innvandring til Norge gjør *Norsk innvandringshistorie* et grundig kartleggingsarbeid. I det andre bindet i serien, *I nasjonalstatens tid 1814-1940* (2003) undersøker Einar Niemi, Jan Eivind Myhre og Knut Kjeldstadli innvandringen, og de reaksjonene den fører til på både et statlig- og et lokalsamfunnsnivå. I sin gjennomgang av statsborgerloven av 1888 baserer de seg mye på en masteroppgave skrevet av Steinar Nordhaug (2000) som undersøker denne loven sett i lys av den tilknytning og de privilegier statsborgerskapet og senere fremmedlover gir. En annen sentral drøfting av disse lovene gis av Ole Kolsruds artikkel *Framveksten av den norske fremmedlovgivningen* (1990) som undersøker det norske lovverkets syn på fremmede fram til hans samtid. Han definerer det eksplisitt som et tegn på proteksjonisme i Norge.

Lovene og debattene rundt har dermed blitt sett på tidligere. Niemi, Myhre og Kjeldstadli gir en nyansert gjennomgang, mens Nordhaug og Kolsrud har hovedfokus på lovene som uttrykk for henholdsvis privilegier og proteksjonisme. Et aspekt som dog tas opp relativt lite er i hvilken grad disse lovene og debatten rundt henger sammen med globalisering og nasjonalisme. Globalisering er som vi skal se et underliggende fenomen som henger sterkt sammen med 1800-tallets frihandelsvekst. Det er også uløselig knyttet sammen med nasjonalisme og dermed noe som påvirker lovverkets samtid på flere plan.

1800-tallet i et frihandelsperspektiv

En bølge av frihandel

Midten av 1800-tallet og frem til krigsutbruddet i 1914, blir ofte regnet som frihandelens gullalder. Dette er en tid preget av industrialisering, frihandel, globalisering, migrasjon og en kraftig økonomisk vekst - ofte uregulert av myndighetene. Den industrielle revolusjon begynte nå for alvor å spre seg utenfor Storbritannia og til resten av Europa. Dette inkluderte også Norge som fikk en framvekst av blant annet tekstilfabrikker, mekaniske verksteder og mer mekaniserte sagbruk på 1840 og 1850-tallet.⁵

Verdenshandelen vokste kraftig, godt hjulpet av at Storbritannia etter 1846 i de fleste henseender fulgte en frihandelsideologi - muliggjort av deres industrielle dominans.⁶ Avtaler som Cobden-Chevalier mellom Storbritannia og Frankrike i 1860, senket barrierer for handel over hele den vestlige verden.⁷ Gjennom imperialistisk ekspansjon ble også Afrika og Asia trukket inn i verdenshandelen, slik at verden, mer enn noen gang før, lignet på idealet i den klassiske økonomiske teorien.⁸

Skandinavia tok del i denne voksende verdenshandelen, blant annet ble Danmark en stor og konkurransedyktig eksportør av jordbruksvarer.⁹ Norge, med sin eksport av råvarer, særlig tømmer og fisk, tjente også svært godt på frihandelsparadigmet. Spesielt gunstig var britenes opphevelse av navigasjonsakten i 1849 som lot nordmenn frakte varer mellom Storbritannia og tredjepartsland.¹⁰

I sammenheng med denne økende frakten av varer ble også grensene i stadig større grad åpnet for migrasjon. Spesielt gikk migrasjonen til relativt nylig koloniserte områder med store, relativt lavt befolkede arealer. Såkalte nybyggersamfunn som USA, Australia, New Zealand, Argentina og Sør-Afrika mottok store mengder europeere.¹¹ Her var det både såkalte "pull" og "push" faktorer i spill. Industrialisering, modernisering og demografisk overgang førte til kraftig befolkningsvekst i Vest-Europa. Det stadig mer effektive jordbruket krevde mindre arbeidskraft, og bønder flyttet inn til byene for arbeid i den gryende industrien. Ikke alle kunne få arbeid, selv der. De relativt lave lønningene på grunn av den store tilgjengelige mengden med arbeidskraft skapte dermed kraftige "push"-faktorer. I nybyggersamfunnene var det rikelig med jord og mangel på arbeidskraft, noe som skapte kraftige insentiver for å flytte dit, såkalte "pull"-faktorer. Disse faktorene, kombinert med stadig lavere transportkostnader, førte til at så mange

⁵ Sandvik 2018: 87-90

⁶ I 1846 opphevd Storbritannia kornlovene. Dette var lover innført i 1815 som skulle sikre inntektene til den landeiende eliten gjennom tariffen på utenlandsk korn. Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 16, 67-68

⁷ Denne avtalen inneholdt en såkalt mestbegunstigelsesklausul. Det innebærer at dersom en av partene forhandler en gunstig bilateral avtale med en tredjepart, så skal den gjelde for begge. Dermed ble verden stadig mer multilateral. Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 69-70

⁸ Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 66

⁹ Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 77

¹⁰ Sandvik 2018: 62

¹¹ Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 53-57

som 44 millioner europeere forlot Europa i perioden mellom 1821 og 1915.¹² I Norge er det estimert at om lag 600 000 forlot landet for bestandig i denne perioden.¹³

Utover denne internasjonale migrasjon var det også store forflytninger internt i landene. Dette var i stor grad koblet til den tidligere nevnte urbaniseringen, men i mange land slik som Russland og Norge var det i tillegg snakk om intern kolonisering av områder slik som Sibir, Finnmark og indre Troms. Disse områdene var fra før av relativt sparsomt bebodd, og koloniseringen hadde dermed mange av de samme karakteristikkene som bosetningen av nytt territorium i nybyggersamfunnene.

I tillegg til migrasjon fikk man også en stor forflytning av kapital. Enorme mengder kapital ble i denne perioden investert i utlandet. Ofte fulgte den nærmest "med på lasset" ettersom bosetningen i nybyggersamfunnene, inkludert rydding av utmark og bygging av infrastruktur krevde store investeringer. Denne kapitalen ble ofte forsynt av de vestlige industrilandene, først og fremst Storbritannia.¹⁴ Mesteparten av disse investeringene gikk til utbygging av infrastruktur, spesielt til jernbanen.

Denne utbyggingen akkompagnerte både den internasjonale og den interne migrasjonen. I USA bygget man jernbaner som krysset kontinentet, mye av det finansiert av britisk kapital.¹⁵ I Russland ble den transsibirske jernbanen bygd med franske penger¹⁶ og i Norge knyttet dampskip nord sammen med sør.¹⁷ At investeringene og byggingen av infrastruktur fulgte den europeiske migrasjonen blir klart om man ser på jernbanestatistikken. I 1900 i Afrika lå om lag 50 prosent av jernbanen i Sør-Afrika, området med mest europeisk innvandring.¹⁸

Dermed førte nybyggingen til at stadig større områder ble knyttet til verdensmarkedet. På sett og vis kan dette visualiseres som optimalisering på global skala; arbeidskraften og kapitalen ble flyttet dit avkastningen var høyest.

¹² Majoriteten av disse dro til de tidligere nevnte nybyggersamfunnene. Graff, Kenwood, & Lougheed 2014: 53

¹³ Myhre skriver at så mange som 800 000 forlot Norge i perioden men at så mange som en fjerdedel returnerte. Han opererer med perioden 1825 til 1920. Utvandringen før 1825 var særdeles liten (1825 regnes som den første utvandringen til Amerika). Første verdenskrig satte også hindringer i veien for utvandringen (som uansett var blitt vesentlig mindre på den tiden). Dermed passer omslaget på 600 000 også bra for tidsperioden brukt for den europeiske utvandringen som helhet. Myhre 2020

¹⁴ Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 40

¹⁵ Store deler av USAs utenlandsgjeld var i form av Britisk eierskap av jernbanepant. Graff, Kenwood & Lougheed 2014:48.

Prestisjeprosjektet i amerikansk jernbaneutbygging var den transkontinentale jernbanen (1869) mellom østkysten og vestkysten. Store strekninger av jernbanen ble bygget av kinesiske arbeidere, noe som viser at de økte mulighetene og insentivene for migrasjon også hadde truffet Kina. Soennichsen 2011: Kapittel 3: Building an American Dream

¹⁶ Frankrike sto for store deler av finansieringen i Russland i perioden fram mot 1914. Det lå politiske grunner bak; Frankrike ønsket en alliert mot Tyskland. Palmer 2014: 650

¹⁷ Allerede i 1841 "etableres det et sammenhengende rutenett mellom Christiania og Hammerfest". Sandvik 2018: 69

¹⁸ Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 28

En proteksjonistisk motbølge

Som helhet kan perioden mellom britenes opphevelse av kornlovene i 1846 og utbruddet av første verdenskrig bli sett på som en periode dominert av frihandel og redusering av barrierer mellom stater. Denne beskrivelsen blir tydelig om man ser på de foregående og etterfølgende periodene. Perioden før britenes opphevelse av korntollen i 1846 bar fortsatt preg av en tidlig-moderne merkantilisme; Storbritannia, den verdensledende industrimakten, hadde fortsatt en del toll for å beskytte den gamle jordeiende eliten.

Første verdenskrig markerte et brudd med frihandel i praksis. Handelen mellom de krigførende partene stoppet opp. I tillegg søkte stormaktene å hindre nøytrale land å handle med fienden. Internt opphevd landene gullstandarden for å kunne finansiere krigføringen ved å trykke penger.¹⁹ Frihandelssystemet brøt dermed sammen i praksis. Ideologisk sett var det dog fortsatt mange tilhengere av systemet. Dermed var det i de fleste vestlige land i etterkrigstiden, inkludert Norge, et mål om å komme seg tilbake til den såkalte "førkrigsnormaliteten".²⁰ Dette viste seg dog umulig. Spesifikke faktorer som hadde muliggjort frihandelen manglet, og den store depresjonen samt framveksten av ideologier som motsatte seg den eksisterende verdensordenen gjorde en tilbakegang umulig. Den store migrasjonen stoppet også opp. Det mest sentrale nybyggerfamfunnet, USA, begynte i perioden etter første verdenskrig å sette inn lover som begrenset innvandringen.²¹ I tillegg var det nå ikke lenger ubegrenset med jord og arbeid. Mesteparten av Midtvesten var nå bosatt og levestandardsforskjellene hadde blitt noe utjevnet, som begrenset "pull" faktorene.²²

Perioden mellom 1846 og 1914 var dermed distinkt forskjellig fra det som kom før og etter. I perioden mellom opphevelsen av kornlovene og første verdenskrig var tollsatsene lave, migrasjonen var høy og kapital forflyttet seg lett mellom kontinentene. Det er likevel unøyaktig å se på perioden som en monolittisk blokk. Generelt kjennetegnes epoken av liberalisme og frihandel, men å kun sammenligne den med hva som kommer før og etter maskerer svingningene i perioden. Fra 1870-80-tallet dreide de fleste store økonomiene seg i en mer proteksjonistisk retning.²³ Unntaket er Storbritannia. Som den dominerende industrimakten tjente de fortsatt på frihandel og globalisering. I tillegg kan det argumenteres for at frihandelen hadde blitt en integrert del av den britiske identiteten.²⁴

¹⁹ Dette systemet var en av de sentrale mekanismene som underbygget frihandelssystemet. Majoriteten av verdens valutaer var knyttet til gull. Dette muliggjorde enkel veksling mellom dem, samtidig som det hindret store svingninger i kurs. Se Graff, Kenwood & Loughheed 2014 98-120 for fremveksten av dette systemet og hvordan det fungerte i praksis.

²⁰ Lie 2012: 46-57

²¹ Allerede i 1882 kom det lover som begrenset kinesisk innvandring. De store lovene kom dog etter første verdenskrig med immigrasjonslovgivning i 1921 og 1924. Dinnerstein, Nichols & Reimers 2015: 184

²² Sandvik 2018: 133-134

²³ Osterhammel & Peterson 2005: 89

²⁴ Helleiner 2002: 320

Gruppene som i størst grad agerte for proteksjonisme var de som kan kalles "globaliseringens tapere".²⁵ En av de sentrale faktorene var jordbruket. Migrasjon, investeringer og bedre transportteknologi hadde strømmet til nybyggersamfunn og andre lavt bebodde områder. Dette bidro til at enorme mengder jordbruksareal ble integrert i verdensmarkedet. Spesielt åpnet jernbanen og dampskipene opp de store og fruktbare slettelandskapene i Midtvesten og Ukraina, og billig korn "oversvømte" dermed det europeiske markedet.²⁶ I tillegg opplevde industrilandene i den nå mer sammenvevde verden en økonomisk depresjon mellom 1873 og 1879.²⁷ Dermed kunne rundt 1880, både den jordeiende agrareliten og den industrielle eliten finne felles interesser i proteksjonisme.

Fra og med slutten av 1870-tallet gikk det dermed en proteksjonistisk motbølge gjennom Europa. Tyskland ledet an, og innførte i 1879 en toll som de økte flere ganger gjennom tiåret, men andre land fulgte også etter.²⁸ Blant annet innførte Sverige en beskyttelsestoll i 1888.²⁹ Denne proteksjonistiske motbølgen kan ses på som en reaksjon på den stadig tettere økonomiske integreringen i det 19. århundret. Industrialisering, migrasjon og investeringer hadde trukket flere områder inn i et mer enhetlig verdensmarked og bundet verdens stater tettere sammen. Et ord som ofte brukes for å beskrive denne utviklingen er globalisering.

²⁵ Osterhammel & Peterson 2005: 88

²⁶ Findlay & O'Rourke 2007: 396

²⁷ Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 74

²⁸ Graff, Kenwood & Lougheed 2014: 75

²⁹ Sandvik 2018: 128

Globalisering og en verden av nasjonalstater

Globalisering som begrep kan ha flere betydninger. Det brukes gjerne som et vagt begrep for å forklare den moderne verden som stadig blir mer sammenknyttet gjennom handel og digital kommunikasjon, men begrepet kan også anvendes på tidligere tider. En metode som ofte brukes innenfor den økonomiske historien er å koble globalisering direkte med økonomisk integrering, og si at den er en variabel som kan øke eller synke basert på forholdet mellom vekst i handel og vekst i produksjon som andel av BNP. Dersom verdenshandelen vokser raskere enn produksjonen vil handelens prosentandel av BNP øke og verden blir mer globalisert. Med relativt sikre tall var dette tilfellet i det lange nittende århundret fram til 1914. Det kommer så et brudd hvor verden opplevde deglobalisering mellom 1914 og 1945, før vi igjen kom i en situasjon med økende globalisering etter andre verdenskrig.

Denne definisjonen sier mye om utviklingen mot slutten av 1800-tallet, men den er ikke tilstrekkelig for å forstå kildematerialet. Økonomisk integrering er kun ett aspekt ved globalisering. Like viktig er det faktum at verden blir mer sammenbundet, ikke bare reelt, men også mentalt. Findlay og O'Rourke poengterer i sin bok 'Power and Plenty' at globalisering også handler om å forstå seg selv og sitt samfunn ikke som en isolert enhet, men som en del en større verden.³⁰ Når de norske stortingsrepresentantene vedtar lover som begrenser tilstrømning av utenlandsk kapital og innflytting etter 1880 ligger det en slik forståelse bak.

Nasjonalstaten

1800-tallet var ikke bare globaliseringens tidsalder, det var også århundret hvor prinsippet om nasjonalstater vokste fram. Begrepet nasjonalstat indikerer en politisk enhet hvor nasjon og stat er sammenfallende.³¹ Dette står i skarp kontrast til førmoderne samfunn. Moderne ledere legitimeres på bakgrunn av folket de styrer, enten direkte gjennom demokratiske institusjoner, eller indirekte gjennom retorikk og ideologi. I motsetning til dette hersket den førmoderne lederen på bakgrunn av religiøs legitimitet eller simpelthen gjennom ren makt. Kontrollen han hadde over sitt territorium var ei heller absolutt, men varierte fra område til område innenfor et territorium som selv hadde relativt porøse grenser i forhold til andre maktsentre. Innenfor dette territoriet var det få ting som bandt folk sammen. En førmoderne dynast hersket gjerne over et mylder av etnisiteter, som selv ikke hadde noen større oppfatning av fellesskap med andre medlemmer av denne politiske enheten. Dette sto dermed i skarp kontrast til den moderne nasjonalstaten som både inneholder en byråkratisk stat med enhetlig makt over hele territoriet og et folk med økende oppfatning av fellesskap med andre undersåtter av staten. Denne endringen kan

³⁰ Findlay & O'Rourke 2007: 108

³¹ Gellner 1983/2006: 1

også eksplisitt ses i språket, hvor dette undersåttsbegrepet i stadig større grad er byttet ut med begreper som indikerer et toveisforhold mellom stat og innbygger, begreper slik som "borger" og det franske "citoyen".³²

Denne utvidede fellesskapsfølelsen utgjør selve kjernen i nasjonsbegrepet. Benedict Anderson har beskrevet nasjonen som et "forestilt fellesskap" ettersom det innebærer at borgere av staten har en fellesskapsfølelse med folk de ikke omgås med i sitt vanlige liv og sannsynligvis aldri vil møte.³³ Et interessant spørsmål er hvorfor dette fellesskapet ser ut til å vokse frem akkurat på 1800-tallet.³⁴ Ernest Gellner ser denne utviklingen av den nasjonale staten som et nødvendig aspekt ved modernisering.³⁵ Det moderne industrisamfunnet krever at mennesker identifiserer seg med og er mobile innenfor et større geografisk område enn den tradisjonelle landsbyen. At nasjonene vokste fram på 1800-tallet var dermed ifølge ham ikke tilfeldig.

Gellner poengterer også at den moderne nasjonalstaten krever en standardisert kultur som gjenskapes gjennom skolevesenet, men akkurat hva denne kulturen skal inneholde virker for ham irrelevant. Her kommer man inn på et stort spørsmål innenfor diskursen rundt nasjoner. Baserer de seg kun på en rent subjektiv oppfatning, eller er det objektive kulturelle trekk som skiller nasjonene? Historikere som Eric Hobsbawm mener at den nasjonale kulturen og nasjonen i seg selv er bevisst eliteskapt, gjerne for å oppnå politiske mål.³⁶ I praksis ser det dog ut til at nasjonale bevegelser og nasjonal bevissthet gjerne bygger på eksisterende trekk ved grupper; nasjonsbyggingen må ha en viss resonans i befolkningen.³⁷ Utvelgelsen er ikke fullstendig vilkårlig.

Disse aspektene var tydelige i Norge på 1800-tallet. Litt satt på spissen kan vi si at det på slutten av århundret foregikk en *kulturkamp* i Norge om hvilke trekk som skulle kjennetegne nasjonen. Denne kampen satt by mot land, riksmål mot landsmål og en romantisert bygdekultur mot en kosmopolitisk bykultur.³⁸ De kulturelle "alternativene" baserte seg altså på eksisterende trekk ved nasjonen og kulturelle livsmåter som eksisterte i landet. Satt på spissen baserte norskdomsbevegelsen sin nasjonsbygging på norske dialekter og en protestantisk kristendom, ikke romanske språk og katolisisme.

I perioden kildematerialet stammer fra (1888-1901) ble det altså stilt spørsmål rundt hva som kjennetegnet den norske nasjon, men at en slik nasjon eksisterte, og at

³² Nordhaug 2000: 22-23

³³ Anderson 1991/2016: 6

³⁴ De fleste nasjonalismeforskere mener at nasjonen er moderne fenomen. Det finnes dog essensialister som mener at nasjonene ikke er nye, men har bestått over tid og først "våkner opp" i 1800-tallets intellektuelle klima. Andre har en mer nyansert oppfatning og poengterer at nasjonene gjerne bygger på førmoderne etniske identiteter. Se Smith 1991 for mer.

³⁵ Gellner 1983/2006: 19-37

³⁶ For utfyllende informasjon om nasjonalisme som et eliteprosjekt, se Hobsbawm 1992.

³⁷ Østerud 2018: 28-30

³⁸ Debatten om nasjonal identitet går gjennom hele 1800-tallet og distinksjonen kan brytes ned til en kamp mellom en bygde- og en bykultur. På 1840-tallet eksisterer den i motpolene mellom Wergeland og Intelligentskretsen mens den i andre halvdel av århundret gir seg uttrykk både i kampen mellom embetsmannsstaten og den etterfølgende venstrestaten, samt norskdomsbevegelsens kulturnasjonalisme og en reaksjonær neo-elitisme. Se Sørensen 2001 for en grundig gjennomgang.

den var koblet opp mot en politisk enhet kalt Norge, var det for datidens mennesker ingen tvil om. Selve debatten ville vært umulig om ikke en slik grunnforestilling var på plass. Dette er også tydelig i kildematerialet. Alle medlemmene av Stortinget så seg selv som medlemmer av dette forestilte fellesskapet. Riktignok kan de også ha hatt mer regionale interesser og mandater, men å søke dette gjennom Stortinget anerkjenner i seg selv fellesskapets eksistens. Denne nærmest ubevisste forståelsen og reproduksjonen av nasjonen blir av Michael Billig betegnet som "banal nasjonalisme"³⁹

Banal nasjonalisme er den ubevisste og selvsagte oppfatningen av nasjonens eksistens. I moderne samfunn er den de daglige, ubevisste påminnelsene om nasjonen.⁴⁰ Den er kartet på værmeldingen, flagget på kjøttpakken og diskusjonen rundt land og politikk. Billig poengterer at nasjonen er blitt så integrert i den moderne oppfattelsen av verden at vi ikke legger merke til nasjonalisme, unntatt når den blusser frem i ekstreme bevegelser.⁴¹ Nasjonsoppfatningen gjennomsyrrer dermed ubevisst hele verdensinndelingen.

At nasjonalstatsprinsippet har gjort seg gjeldende over hele verden knytter Billig til dens virkemåter. En nasjon er grunnleggende sett en gruppeforståelse. En slik gruppeforståelse, et "oss" kan aldri eksistere i et vakuum. Selve ordet "oss" krever et "dem".⁴² På den måten poengterer Billig at nasjonalisme i bunn og grunn er en internasjonal ideologi.⁴³ Man kan aldri forestille seg selv som del av en nasjon med mindre man også forestiller seg verden som inndelt i nasjoner. At verden knyttes sammen og blir mer enhetlig er dermed en forutsetning for nasjonalstaten.

En verden som knyttes mer sammen både fysisk og i folks bevissthet knytter nasjonalstaten opp mot globalisering. Globalisering innebærer ikke bare økonomisk integrering, men også en mental forståelse av seg selv og sitt samfunn som en del av en større verden. På 1800-tallet blir denne større verden en verden av nasjoner.

Globalisering er dermed en nødvendig forutsetning for nasjonalisme. Samtidig gir det også kontinuerlig materiale som styrker nasjonsoppfattelsen. En økt kontaktflate muliggjør stadig flere "dem", noe som uunngåelig styrker "oss". En klart avgrenset nasjonal forståelse av "oss" samt en avgrenset forståelse av "de andre" muliggjør også en forståelse av utenlandsk påvirkning. Andre halvdel av 1800-tallet var en tid hvor kapital og mennesker flyttet på seg i stadig større grad. Med klart definerte stater og klart definerte nasjoner blir både denne kapitalen og denne migrasjonen distinkt "utenlandsk" knyttet til en annen nasjon og en annen stat og dermed også en annen regjering. Det gir

³⁹ Billig 1995: 8

⁴⁰ Billig betegner denne ubevisste påvirkningen som "flagging". Billig 1995: 8

⁴¹ Billig 1995: 5-7

⁴² Billig 1995: 66-67,78-83

⁴³ Billig 1995: 83-87

lite mening å snakke om utenlandsk innflytelse og utenlandsk innvandring dersom det ikke eksisterer et klart bilde av fenomenet "utenlandsk".

Det er i dette miljøet statsborgerloven og fremmedloven må ses. På én side var de del av en fellesvestlig proteksjonistisk motbølge på fra 1880-årene. Samtidig var de et resultat av en nasjonal bevissthet som, selv om den ikke kom direkte til uttrykk, lå latent for stortingsmennesenes forståelse av verden. Begge disse faktorene kom som et resultat av globalisering, og er å finne i lovene.

Økonomisk nasjonalisme

Et siste viktig aspekt ved lovene og utviklingen innenfor den "proteksjonistiske motbølgen" er økonomisk nasjonalisme. Dette er et konsept som ofte benyttes uten en klar teoretisk forankring, gjerne som et slags samlebegrep for politikk som økonomiske liberalister ser på som uønsket.⁴⁴ Generelt virker begrepet å i all hovedsak være knyttet til illiberal proteksjonistisk politikk. En slags statssentrisk fortsettelse av 1700-tallets merkantilisme.⁴⁵ Eric Helleiner har dog vist at denne definisjonen blir for snever. Han påpeker at snarere enn å fokusere på den økonomiske delen av begrepet, bør utgangspunktet være dens nasjonale trekk. Han påpeker at allerede med den tyske økonomen Friedrich List (1789-1846) fikk vi en fruktbar definisjon av begrepet.

List er mest kjent for sine tanker rundt oppfostringstoll, en toll plassert på utenlandske industrivarer i den hensikt å la nasjonal industri bygge seg opp. Innenfor disse teoriene bør den nasjonale industrien skånes for utenlandsk konkurranse inntil den selv er konkurransedyktig. Det er dette aspektet ved List som senere økonomer hovedsakelig har tatt med seg, men som Helleiner har vist var de nasjonale aspektene generelt vel så viktige for List. List poengterte at datidens liberale økonomiske teorier, gjerne kalt klassiske økonomiske teorier, var for fokuserte på individets handlinger og hvordan de kunne optimeres for menneskehetens beste.⁴⁶ De glemte ifølge ham mellomnivået, nasjonene. List gikk ut fra at verden var inndelt i nasjoner og for ham handlet den økonomiske nasjonalismen om hvordan en nasjon, gitt de til enhver tid gjeldende betingelser kan oppnå "prosperity, civilization and power".⁴⁷ Ut ifra denne definisjonen blir målet for økonomiske nasjonalister å styrke nasjonen økonomisk.⁴⁸

Basert på dette grunnmålet blir det klart at økonomisk nasjonalisme ikke spesifiserer én enkelt virkemåte. Snarere må den økonomiske nasjonalisme på samme måte som nasjonalisme generelt ses på som et universelt fenomen knyttet til

⁴⁴ Helleiner 2002: 308-309

⁴⁵ Helleiner 2002: 309-310

⁴⁶ Helleiner 2002: 311

⁴⁷ Friedrich List i Helleiner 2002: 312

Helleiner har hentet dette sitatet fra List, F. (1904) *The National System of Political Economy*, translated by S. Lloyd. London: Longmans, Green.

⁴⁸ Helleiner 2002: 312

modernisering. På samme måte som nasjonalismen får forskjellige uttrykk basert på resonansen den finner i befolkningen, baserer den økonomiske nasjonalismen seg på et områdes kultur, geografi og historie.⁴⁹

Dette muliggjør dermed mange uttryksformer for den økonomiske nasjonalismen. Helleiner poengterer at den kan gi seg uttrykk i proteksjonisme og autarki, men den kan også ta form av økonomisk liberalisme.⁵⁰ Mellom disse to begrepene eksisterer det altså ingen iboende motsetning. Dersom en fri flyt av varer, kapital og mennesker er gunstig for nasjonens velstand, så vil økonomiske nasjonalister føre en slik politikk.

Over tid kan også denne økonomiske liberalismen i seg selv utvikle seg til å bli en del av den nasjonale identiteten. Ifølge Helleiner var dette en viktig grunn til at britene fortsatte å holde på frihandel, selv under den proteksjonistiske motbølgen. Britenes opplyste frihandel ble sett på som en naturlig del av den framtidsrettede britiske identiteten, satt i kontrast med proteksjonismens fordommer og ignoranse.⁵¹ En lignende utvikling kan tenkes å ha eksistert i Norge, et land som lenge hadde vært avhengig av eksport og som tjente stort på frihandelsparadigmet.

Også i Norge kan begrepet proteksjonisme muligens knyttes til fordommer og ignoranse. Som vi skal se senere bruker ingen av stortingsmennene eksplisitt begrepet proteksjonisme i kildematerialet. De argumenterer for en tydelig økonomisk nasjonalistisk politikk hvor de ønsker å beskytte Norge mot utenlandsk innflytelse. Det er tydelige proteksjonistiske aspekter ved diskursen deres, spesielt med tanke på at lovene legger blokkeringer på kapital og arbeidskraft. Men i hovedsak holder de fortsatt på en frihandelslinje og målet deres med lovverket er som vi skal se hovedsakelig kontroll, ikke å stenge ute.

⁴⁹ Pickell 2003: 117

⁵⁰ Helleiner 2002: 314-320

⁵¹ Helleiner 2002: 320

Kildekritikk

Det valgte kildematerialet, statsborgerloven av 1888 og fremmedloven av 1901 har både styrker og svakheter. Dette er viktig å ha *in mente* når vi skal vurdere deres evne til å svare på spørsmålene vi stiller dem. Når vi analyserer materialet i den hensikt å vise hvordan proteksjonisme gjør seg gjeldende i perioden, må vi være bevisste på hva slags materiale det er vi arbeider med. Feilkilder eksisterer både i materialets autentisitet og i hvilken grad en kan trekke generell kunnskap om datidens mentalitet ut fra dem.

Det valgte materialet består av offentlige dokumenter eller referater og avskrifter av møter i statlige institusjoner. Mer spesifikt er det snakk om saksmateriale rundt disse to lovene. Det vil si selve loven, men også prosessen som ledet opp til lovenes innføring. Innbefattet i dette er stortingsproposisjoner, stortingsinnstillinger, dokumenter innsendt til Stortinget samt referater av diskusjoner i Stortinget.

Stortinget har siden 1857 ansatt stenografer til å gjengi på trykk alt som skjer i forsamlingen.⁵² Dette er gjort i henhold til Grunnlovens §84 (§85 i den originale Grunnloven) som krever åpen tilgang til alt som foregår på Stortinget.⁵³ Disse referatene har så blitt publisert i *Stortingstidende*, en egen avis utgitt av Stortinget som av stortingsrepresentant Johan Castberg i 1925 ble beskrevet som "den absolutt pålidelige kilde... [til] hvad Stortinget [virkelig] har ment og har uttalt".⁵⁴ Dette er en sannhet med modifikasjoner. Stortingstidende kan si mye om fortiden, men når vi bruker den som en beretning er det flere feilkilder som gjør seg gjeldende.

Første feilkilde oppstår allerede med stenografene. En viss kritikk kan reises mot deres troverdighet. I tillegg til de åpenbare menneskelige feilene i avskrift og hukommelse som kan oppstå, er det også spørsmål om deres integritet. De er ansatt av Stortinget, og dette kan naturlig nok tenkes å påvirke hva de gjengir. Denne første feilkilden kan dog muligens motvirkes av stenografenes rigide opplæring og eksaminasjonspraksis. Likeledes må deres yrkesstolthet og korpsfølelse tas med i beregningen. I tillegg kan det politiske aspektet tenkes å ha en rettende påvirkning. Stortinget er ingen enhetlig forsamling, og de ulike representantene og partiene vil naturlig nok kjempe mot en pyntet gjengivelse av motstandernes uttalelser.

De neste feilkildene oppstår i de fysiske dokumentenes overføring fra fortiden til samtiden. På veien er det flere skritt som kan ha påvirket deres autentisitet.⁵⁵ Stortingstidende med deres referat fra forhandlingene har siden 1888 inngått i

⁵² Viggen 2019

⁵³ De fleste referater er tilgjengelige, men Stortinget kan, etter Grunnloven, ved avstemning bestemme at en diskusjon skal foregå under lukkede dører. Det stenografiske materialet blir da gradert i opptil 30 år. Stortinget 2018a

⁵⁴ Det har ikke lykket skriveren å spore opp originalitet, men det er gjengitt i en stortingsartikkel om stortingsreferatet. Viggen 2019

⁵⁵ Med autentisk menes at materialet er det det utgir seg for å være og at det er overlevert til nåtiden uten skjulte endringer. Det handler ikke nødvendigvis om at for eksempel dokumentets beretning er «sann». Marthinsen 2012: 57-59

samlebindet *Stortingsforhandlinger*.⁵⁶ Disse bundne utgavene er i moderne tid digitalisert og ligger tilgjengelig på Nasjonalbiblioteket. I alle disse overgangene har det vært mennesker i bildet, noe som muliggjør feil. Ting kan ha blitt utelatt eller redigert både når Stortingstidende samles i bunden utgave og når disse senere digitaliseres. Til syvende og sist må vi stole på at de ulike arkivinstansene har gjort jobben sin, og forsikringen ligger dermed i de samme faktorene som hos stenografene.

I tillegg til disse fysiske feilkildene er det feilkilder som dukker opp i samhandlingen mellom kildematerialets "natur" og de spørsmålene vi stiller det. Det valgte kildematerialet er offentlige dokumenter, inkludert lovverk. Disse lovene er normative. De sier dermed noe om hva lovgivere og styrende makter "ønsker" skal skje. De er derfor et skritt adskilt fra det faktiske samfunnet. At lover vedtas sier ingenting om effekten de har i samfunnet. Vi vet altså ikke ut ifra lovene i seg selv i hvilken grad de ble fulgt.

Sammensetningen av Stortinget og statsstyret generelt må også vurderes. Medlemmer av Stortinget vil alltid, begrunnet deres stilling, utgjøre en elite i samfunnet. I tillegg til dette stammer majoriteten også fra et relativt privilegert samfunnssjikt. I 1888 var stemmeretten og dermed retten til å sitte på Stortinget fortsatt begrenset, og selv om allmenn mannlig stemmerett kom i 1898, endret ikke sammensetningen seg vesentlig med det første.⁵⁷ Generelt kan det også antas at Stortinget i praksis krever en viss grad av utdanning som ikke alle er forunt. Alt dette tatt i betraktning kan dokumenter fra Stortinget si mye om elitekulturen og tankeverdenen til den politiske eliten. Det er mer begrenset hva den kan si om den "vanlige mann", for ikke å si kvinner som ikke hadde stemmerett. Dette er dog ikke nødvendigvis noe problem. Målsetningen er å vurdere i hvilken grad de to lovene kan ses på som et resultat av strømninger i deres samtid, nemlig proteksjonisme og nasjonalisme, og hvordan disse begge utgår som et resultat av globalisering. I dette henseende er elitementaliteten mer interessant enn den vanlige mann, ettersom eliten i stor grad legger føringer for den nasjonale politikken.

Til slutt må vi også være bevisste på hva vi foretar oss når vi setter denne informasjonen inn i et større narrativ. Når vi ser stortingsmennenes handlinger og diskusjoner i lys av globalisering, nasjonalisme og en generell europeisk bølge mot proteksjonisme setter vi dem inn i strukturer de selv ikke ville vært kjent med i sin samtid. Globalisering som begrep er relativt nytt.⁵⁸ Som vi har sett gir beskrivelsen av andre halvdel av 1800-tallet hovedsakelig mening når den sammenlignes med hva som kom før

⁵⁶ Stortinget 2018b

⁵⁷ Kaartvedt, Danielsen & Greve sier at velgerne "...konsentret[e] sine stemmer om menn fra en sosial elite". Det er dog viktig å påpeke at forfatterne setter spørsmålstegn på i hvilken grad begrepet "elite" passer på "et såvidt demokratisk samfunn som det norske". Danielsen og Greve kan her muligens være farget av Norges relative egalitære befolkning i etterkrigstiden, noe som kan indikere at det norske Stortinget mellom 1870 og 1908 var enda mer elitestyrt enn disse herrerne får fram. Kaartvedt, Danielsen & Greve 1964: 82-86

⁵⁸ James 2014: 264

og etter. Den proteksjonistiske motbølgen er på samme måte et analytisk begrep og en strømning som stortingsmennene selv ikke nødvendigvis var klar over.

Lov om norsk statsborgerrett av 1888 - Norges første konsesjonslov

Denne loven er valgt for å illustrere mentalitetsendringen bort fra uregulert global kapitalisme og mot en mer nasjonal regulert økonomi. Den viser også hvordan de norske stortingsrepresentantene reagerte på et stadig større tilsig av utenlandsk kapital, en kapital som da hadde blitt tydelig "fremmed". I det henseende er navnet på loven delvis misvisende. Loven kalles "lov om norsk statsborgerret" og er den første som definerte et klart juridisk statsborgerskap i Norge,⁵⁹ og §1 til §9 handler da også om dette. Men, kjernen i loven ligger i §9 til §17 som omhandler kontroll av utlendingers oppkjøp av norsk eiendom, samt spesifiseringer for hvordan en slik lov skal fungere i praksis.⁶⁰ På grunnlag av dette har Ole Kolsrud kalt loven for "Norges første konsesjonslov".⁶¹ Ettersom den peker frem mot de mer vidtgående konsesjonslovene vedtatt mellom 1906 og 1917.⁶² Den er altså delvis et resultat av et ønske om å definere et tydelig norsk statsborgerskap, men i større grad må den ses på som en reaksjon på et stadig økende tilsig av utenlandsk kapital og den kontrollen det gir utenlandske makter.

Denne loven, som den senere fremmedloven av 1901 har et forløp som strekker seg lenger enn 1888. Allerede i 1880 foreslo jusprofessor Torkel H. Aschehoug en lov som skulle begrense og gi kontroll over utenlandske oppkjøp av norsk eiendom.⁶³ Den ble dog raskt trukket tilbake.⁶⁴ Ideen levde derimot videre og ble tatt opp igjen 12. februar 1887 av stortingsrepresentant fra Troms, Kristian Peder Moursund.⁶⁵ Odelstinget vedtok så i juni å overrekke saken til regjeringen⁶⁶ som 5. Mars. 1880 fremmet en odelstingsproposisjon.⁶⁷

Her holdt Statsråd Jacob Stang på vegne av justis- og politidepartementet et foredrag hvor han fremla nødvendigheten av en lov som sikrer kontroll over utenlandsk oppkjøp av norsk grunn og eiendom. Han poengterte at slike oppkjøp av blant annet skog og fiskevær, med tilhørende rovdrift, utgjorde et økende problem i Nordland.⁶⁸ Lignende meldinger hadde han fått fra Finnmark hvor en slik lov ble sett på som nyttig i å regulere den kvenske innvandringen.⁶⁹ Som et ledd i å sikre kontroll av eventuelle utenlandske

⁵⁹ Nordhaug 2000

⁶⁰ Stortinget 1888: 84-85

⁶¹ Kolsrud 1990: 4

⁶² Lie 2012: 20-24

⁶³ Konstitusjonskomiteen 1880: Dokument nr. 70

⁶⁴ Kolsrud 1990: 5

⁶⁵ Konstitusjonskomiteen 1887: Dokument nr. 58

⁶⁶ Forslaget ble originalt satt fram 30. april, men ble utsatt for nærmere ettersyn. Forslaget ble bestemt overrakt til regjeringen i 27. juni. Stortingstidende 1887: 467-477, 1684-168

⁶⁷ Stortinget var fram til 2009 formelt delt i to kamre, Lagtinget og Odelstinget. I motsetning til tokammersystemet i for eksempel USA og Storbritannia utgikk begge inndelingene fra den samme forsamlingen og dermed fra den samme velgermassen. Formelt skulle lover foreslås i Odelstinget og så sendes til videre behandling i lagtinget. Ettersom begge tingene utgikk fra den samme velgermassen og etterhvert fikk den samme partifordelingen, var tingene sjeldent uenige. I praksis ble dermed ordningen overflødig og erstattet med et formelt ett-kammersystem i 2009. Holmøyvik & Gisle 2019

⁶⁸ Justis- og politidepartementet 1888: 3

⁶⁹ Justis- og politidepartementet 1888: 3

oppkjøp så Stang det som nødvendig å komme med en presisering, avklaring og juridisk forankring av begrepet norsk statsborger.⁷⁰

For en utdypende begrunnelse for hvorfor en slik lov var nødvendig refererte Stang til et vedlagt dokument skrevet av Aschehoug. Dette dokumentet: *Motiver til Lovforslag om norsk Statsborgerrett* gjennomgår nødvendigheten av en lov som både sikrer norsk eiendom fra utenlandsk oppkjøp og tydelig definerer norsk statsborgerskap. Aschehoug inkluderte også i dette dokumentet et forslag til en ny statsborgerlov. Ettersom dette forslaget, med kun enkelte små justeringer, er det samme som foreslås av Stang og etterhvert blir vedtatt, er dokumentet sentralt for å forstå loven.⁷¹

Siden han sist fremmet lovforslaget (i 1880) har Aschehoug innsett at den ønskede begrensningen av utenlandske oppkjøp ikke er mulig med mindre det klart og juridisk defineres hvem som er utenlandsk. Utenlandsk står naturlig nok som en motsats til innenlandsk og dermed trengtes det også en klar definisjon av hvem som var norske statsborgere.⁷² Her oppdaget Aschehoug at det var en stor mangel ved den norske lovgivningen ettersom verken Grunnloven eller senere lover hadde dette klart definert. Han bemerket at den norske Grunnloven brukte flere forskjellige uttrykk for å beskrive landets innbyggere slik som: undersått, borger og statens medlemmer.⁷³ Steinar Nordhaug har poengtert at i tillegg til disse brukes også: *Statens undersåter, Statens Borgere, Statsborgerne(s), Norske Borgere, naturaliserte fremmede, Normand, invaanere og indfødt*.⁷⁴ Som generell regel påpekte Aschehoug at Norges regelverk var bygget opp slik at alle som tok bolig i landet med den hensikt å bli der for bestandig var å regne som norske undersåtter, og dermed også norske borgere.⁷⁵ Denne ordningen stammet fra det Dansk-norske eneveldet, og går under den juridiske betegnelsen *jus domicili* - domisilprinsippet.⁷⁶ Dette prinsippet hadde utgått i de fleste vestlige land og Aschehoug ønsket derfor å få Norge over på det mer moderne *jus sanguinis* - avstammingsprinsippet.

77

⁷⁰ Justis- og politidepartementet 1888: 1-3.

⁷¹ Det finnes tre forskjellige versjoner av 1888-loven: den faktiske loven som ble vedtatt, utkastet til loven presentert av Statsråd Stang og forslag til lovutkast laget av Aschehoug. Den største endringen er at både utkastet og selve loven har 18 paragrafer og ikke 17 som utkastet. Dette er fordi paragrafen er forskjøvet på grunn av at selve loven har en ekstra §10 som spesifiserer særegne regler for svensker og utlendinger som har blitt gitt bevilgning til å ha eiendom i landet. Ellers er de fleste endringene i hovedsak grammatiske og selve meningen er bevart. Noen interessante endringer kan dog bemerkes. Utkastet og loven har i §3 spesifisert at det er regjeringen som bevilger utlendinger Statsborgerskap. Her kan det tenkes at Statsråd Stang og regjeringen har spesifisert dette for å hindre at et vagt lovforslag kan føre til at Stortinget tar på seg denne makten. En annen endring er at den endelige loven i motsetning til forslaget og utkastet i §9 gir et unntak til dissentermenigheter.

⁷²Aschehoug 1888: 3

⁷³Aschehoug 1888: 3

⁷⁴ Nordhaug 2000: 42-43

⁷⁵Aschehoug 1888: 3

⁷⁶ Nordhaug 2000: 12

Domisil som begrep betyr det samme som bosted eller bopel og kommer fra det latinske *domus*, det er altså de samme røttene som vi finner i engelske ord slik som *domestic*. Gisle 2018

⁷⁷ Avstammingsprinsippet baserer seg på dine foreldres (på denne tiden henholdsvis din fars) statsrettslige tilknytning. Du får ved fødsel samme statsborgerskap som dine foreldre. Nordhaug 2000: 12. Etymologisk kommer ordet fra det latinske *sanguini* -blod. Merriam-Webster. (u.å) Et tredje prinsipp eksisterer også i form

En av hovedgrunnene til at Aschehoug ønsket å etablere en tydelig definisjon av norsk statsborger var at det daværende systemet hvor statsborgerlige rettigheter *de facto* ble gitt ved langvarig opphold åpnet for dobbelt statsborgerskap. Dette var et problem ettersom det muliggjorde doble lojaliteter. Denne betenkeligheten ved dobbelt statsborgerskap tar oss over på de eiendomsregulerende aspektene ved loven.

Lovens hovedmål var å begrense en utvikling hvor utlendinger kjøpte opp store mengder eiendom i Norge, spesielt i Nord-Norge. Aschehoug refererte ikke til de tidligere nevnte oppkjøpene i sine "motiver", men baserte seg i større grad på en teoretisk trussel som kunne dukke opp, hvor tiltak burde tas allerede nå. Trusselen ved oppkjøp og dobbelt statsborgerskap var den samme. Aschehoug fryktet at utenlandske borgere som kjøpte opp norsk eiendom skulle kunne kalle på sin stat for beskyttelse mot de norske rettsmaktene. Han presiserte at folkeretten tilsier at en borger har sin stats beskyttelse og at denne teoretisk også kan påkalles i utlandet.⁷⁸ I tillegg til at utenlandske borgere kjøper opp eiendom fryktet han direkte oppkjøp av andre stater.⁷⁹ Riktignok var deres rett over denne eiendommen begrenset til privat eiendomsrett, men denne "Betryggelse kunde blive ganske utilstrækkelig lige over for en Stormagt".⁸⁰

Han nevner ikke konkrete eksempler på hvem disse stormaktene er, men det er naturlig å tenke at spesielt Storbritannia og Russland var i fokus. I diskusjonen over loven gjøres det klart at Storbritannia har hatt interesser i norske fiskevær.⁸¹ Når det gjelder Russland er det naturlig å tenke at han spesielt refererte til den store kvenske befolkningen i Finnmark.⁸² En stor andel av disse var relativt nylig innvandret fra Finland og en frykt var at dette kunne være et insentiv for den russiske stat (hvis tsar Storhertugdømmet Finland var underlagt) til å rykke inn i Finnmark. Her er det viktig å bemerke at grensen mellom Norge og Russland lenge bar preg av tidlig-moderne porøsitet og ikke ble endelig fastsatt før i 1826.⁸³ Forholdet mellom Sverige og Russland var på denne tiden også ganske usikkert. Fra Russland side var det frykt for at Sverige skulle forsøke å gjenerobre Finland, som de hadde tapt i 1809. Det eksisterte også i samtiden et gammelt rykte om at tsaren hadde ambisjoner om å erobre isfrie havner i Finnmark.⁸⁴

På bakgrunn av denne trusselen kom han altså med et forslag til en lov om statsborgerrett. Dette forslaget er som nevnt relativt likt selve loven som etterhvert blir godkjent, og oppgaven referer dermed til selve loven i gjennomgangen. Paragraf 1 til §8

av *jus soli* - territorialprinsippet, hvor alle født innenfor en stats grenser er borgere. Dette er den rettsformen som blant annet USA fortsatt benytter i dag. Nordhau 2000: 12

⁷⁸Aschehoug 1888: 2

⁷⁹Aschehoug 1888: 2

⁸⁰Aschehoug 1888: 8

⁸¹ Stortinget 1888: 66, 71

⁸² Kvenene, deres integrering i den norske nasjon og deres lojaliteter var et viktig tema i samtiden. Dette var en viktig diskusjon i samtiden. Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 285-287

⁸³ Nielsen, J., P. (u.å)

⁸⁴ Nielsen 1991: 605-607

definerer statsborgerskapet.⁸⁵ De etablerer avstammingsprinsippet som gjeldende. Som hovedregel arver dermed barn statsborgerskapet av sin far, eller sin mor dersom de er født utenfor ekteskap. Loven definerer også reglene for bevilgning av statsborgerskap. En kan søke dersom en har tatt fast bolig i landet i tre sammenhengende år, samt har mottatt norsk hjemstavnsrett. Loven definerer videre hvordan statsborgerskapet kan gå tapt, ved å forlate landet med den hensikt å aldri komme tilbake. Et interessant poeng er at selv om lovens mål er å standardisere de ulike distinksjonene definert i Grunnloven, beholder den fortsatt begrepet "innfødt" og de spesielle privilegiene som tilfaller disse. Blant annet er innfødte alltid berettigede til å ta bolig i Norge, samt at de har muligheter til å beholde statsborgerskapet ved utflytting. Mer relevant for oppgaven er §9 til §18.⁸⁶ Her legges begrensninger på all utenlandsk, med unntak av svensk, oppkjøp av norsk eiendom. Det gis også unntak for visse næringer og organisasjoner, slik som gruvedrift og dissentermenigheter. Unntak for denne regelen kan gis av kongen for en periode på opptil 10 år, og disse eierne (samt de svenske) er nødt til å ha en fullmyndig til å ivareta sine eiendommer mot juridiske krav.

Etter at en odelstingsproposisjon er gitt sendes den til en komité som så lager en innstilling for debatt i Odelstinget. Selve innstillingen for loven er ikke så interessant ettersom den kun gjentar det som allerede er diskutert i lovforslaget og motivet.⁸⁷ Odelstingsdiskusjonen rundt loven er dog av større interesse, ettersom man her tydelig ser de ulike meningene som eksisterte rundt loven. Den er tilgjengelig i form av Stortingstidende som fra 1888 ble bundet sammen med resten av stortingsdokumentene.⁸⁸ I selve diskusjonen er det mye debatt rundt lovens innhold, de ulike spesifikasjonene og mest interessant, dens relevans og verdigrunnlag. Her er det dog viktig å bemerke seg at det var hele 79 representanter som satt i Odelstinget og stemte over loven, men kun 16 deltok muntlig i debatten, og blant dem var det spesielt enkelte som var mest aktive.⁸⁹ Vi har dermed kun meningene til om lag 20% av representantene i salen.⁹⁰ En kan dermed ikke si med sikkerhet om disse meningene var representative for salen som helhet, men ettersom hele 75 av dem stemte for loven er det naturlig å tenke at de i hvert fall delvis var enige med de nedskrevne argumentene. Det er også muligheter for at enkelte uttrykte seg på vegne av sine komiteer eller partier, men dette oppgis ikke.⁹¹

⁸⁵ Stortinget 1888: 84-85

⁸⁶ Stortinget 1888: 84-85

⁸⁷ Konstitusjonskomiteen 1888: 16-22

⁸⁸ Viggen 2019

⁸⁹ Antallet som kommer med ytringer i debatten er funnet ved å se på hvem som tar ordet. Det totale antallet som deltar i debatten kan finnes ved å se på stemmeoppsummeringen på slutten av debatten. Stortinget 1888: 84

⁹⁰ Inkludert presidenten er det 17 personer som tar ordet, men siden han i denne debatten kun påtar seg en ordstyrer oppgave og ikke deltar med meninger, er han utelatt fra regnestykket.

⁹¹ I debatten rundt fremmedloven av 1901 uttrykker Johan Castberg at han snakker på vegne av sin komite. Stortinget 1900/1901: 121

Hovedforståelsen av loven ble representert av Statsråd Stang, han som brakte loven foran Stortinget. Han spesifiserte at det ikke var noen inderlig trang til å endre Statsborgerretten som lå til grunn for lovutkastet. Snarere var det sentrale prinsippet at en utenlandsk stat ikke ukontrollert skulle kunne erverve fast eiendom i Norge. Her er ordet "kontroll" viktig, målet med loven var ikke å stenge noen ute, målet var kontroll.⁹² Kontrollen skulle, som Aschehougs motiv indikerer, være mot utenlandsk påvirkning. Her minner representant Karl Akre fra valgdistriktet Hammerfest, Vardø og Vadsø de andre stortingsrepresentantene på den berømte Bodøsaken.⁹³ Dette var et tilfelle hvor britiske smuglere etter Napoleonskrigene kalte på rettshjelp fra Storbritannia som så tvang Norge til å føye seg.⁹⁴ Lignende politiske forviklinger måtte unngås. Det var også en frykt for at store oppkjøp skulle gi utlendinger makt til å endre samfunnsforholdene. Representant Otto Holm fra Nordland frykter en situasjon hvor utlendingene skal kjøpe opp all eiendom i et område, utkonkurrere nordmennene og så iverksette egnere regler og reguleringer.⁹⁵ Stortingsrepresentant Carl Berner fra Bergen argumenterer at den samme tankegangen hadde vært gjeldende i Amerika. Der var det frykt for at store engelske oppkjøp skulle føre til innførelse av en engelsk rural samfunnsstruktur, altså en struktur med store landeiere istedenfor selveiende bønder.⁹⁶ Den store majoriteten av representantene argumenterer i lignende ordelag. Det handler om "kontroll", en skal ikke "stenge ute", loven er ingen "mur" og den vil kun bli anvendt i "ekstraordinære omstendigheter".

Dog var det enkelte svært høyrøstede stemmer som frontet en mer markedsliberal holdning til de utenlandske oppkjøpene. De argumenterte med at de utenlandske oppkjøpene representerte en nyttig kapital som de frykter at loven, uansett hvor liberalt den ble gjennomført, ville skremme bort.⁹⁷ Representant Jakob Anderssen fra Nordland påpeker at å begrense næringsfrihetene for å unngå politiske problemer er å bekjempe et onde med et annet. Det blir som å "hugge en Finger av sig for at slippe sin Værneplikt".⁹⁸ Han påpeker videre at den utenlandske kapitalen, spesielt i Nord-Norge, er helt nødvendig for utviklingen. Her er det lite kapital til investeringer og lite kommer sørfra.⁹⁹ Her ser vi dermed en interessant parallell til situasjonen i andre nybyggerstrøk, hvor utenlandsk kapital var sentralt for utvikling.

⁹² Stortinget 1888: 68-69

⁹³ Stortinget 1888: 72

⁹⁴ I 1818 ble den britisk forretningsmannen John Everth arrestert for smugling inn til Bodø. Senere tilbake i Storbritannia skaffet han seg rettslig hjelp for å få erstatning av den norske stat. Det ble fremstilt som et overgrep mot britisk eiendom og en britisk borger, og den britiske regjeringen utøvet stort press på utenriksministeren (da situert i Sverige). Det endte med at Norge måtte gå med på erstatning. Denne saken dukker opp flere ganger gjennom århundret som et eksempel på at en felles utenriktjeneste ikke opprettholder Norges interesser. Saken er dermed av stor betydning i de senere konsulatsakene. Her i 1888 bruker stortingsrepresentanten det som et eksempel på press fra en utenlandsk makt. Dørum 2015

⁹⁵ Stortinget 1888: 70-71

⁹⁶ Stortinget 1888: 62-63

⁹⁷ Stortinget 1888: 71

⁹⁸ Stortinget 1888: 68

⁹⁹ Stortinget 1888: 81

Begge saksområdene til loven, både statsborgerskapet og kapitalbegrensningene, kan ses i sammenheng med datidens proteksjonistiske motbølge og som reaksjoner på globalisering. Frykten for oppkjøp kan knyttes til den økte flyten av kapital på 1800-tallet. Den økonomiske integreringen førte til at kapital fløt dit hvor avkastningen var høyest. Dette ser vi i form av oppkjøpene i Nord-Norge. Norge, spesielt de nordlige landsdelene, var relativt lavt utviklet og dermed kunne relativt store produktivitetsoverføringer hentes ved relativt små investeringer. Stortingsrepresentantene reagerte på disse oppkjøpene. Frykten var at det ville endre næringsstrukturene og gi makt til fremmede stater. Dette gir mening i en samtid hvor økonomisk makt fikk en stadig større rolle å spille. Mange av de europeiske imperiene var basert på en slags økonomisk dominans. Dette ses i Øst-Asia hvor europeiske stormakter nærmest styrte handelspolitikken til blant annet Kina og Japan.¹⁰⁰ Eiendomsrett kunne også gi mye makt til fremmede makter. Belgias kong Leopold II hersket over Kongo i form av privat eiendomsrett. Stortingsrepresentantene nevner også indirekte et slikt scenario i sine diskusjoner. Motstanderne av loven poengterer at dersom "Keiseren af Brasilien eller hvilkensomhelst annen stor potentat" skulle ønske å kjøpe opp eiendom i landet, så var det i form av privat eiendomsrett.¹⁰¹ Som nevnt frykter dog flere representanter at dette ikke vil være forsikring nok, det vil være "utilstrækkelig lige over for en Stormagt". Som et eksempel på dette hadde de i Norge Bodøsaken. Dette var et konkret eksempel på press fra utenlandske stormakter. Det var et slags kollektivt minne som farget diskursen, og ga næring til skepsis for utenlandsk dominans.

Dette er uløselig knyttet til globaliseringen. På én side har vi den økonomiske integreringen og flyten av kapital, som her påvirker Norge og fører til en motreaksjon. Samtidig er også den dypere mentale forståelsen i spill. Stortingsrepresentantene forstår Norge som en stat i en verden av stater. Det er et distinkt skille mellom "oss" og "dem" og de kan påvirke oss, både positivt og negativt. Her kommer også de nasjonale undertonene inn. Den nasjonale forståelsen farget hele den politiske diskursen.¹⁰² Stortingspolitikkerne ytrer seg sjeldent i eksplisitt nasjonale ordelag, men Norge som en nasjonalstat ligger latent i hele diskusjonen. Gjennom språket situerer de hele tiden situasjonen til landet. Det er alltid snakk om eventuelle fordeler og ulemper for Norge som en nasjon.

Selv om stortingsrepresentantene her diskuterer en innstramming av visse aspekter ved frihandelen er det interessant at de ikke legger den helt fra seg. Flere stortingsrepresentanter argumenterer mot loven på bakgrunn av liberale prinsipper. Et viktig poeng her er at ingen av argumentene for loven angriper frihandelen direkte. I

¹⁰⁰ Eriksen 2010: 407-423, 431-433, 444

¹⁰¹ Stortinget 1888: 70

¹⁰² Billig 1995: 8

debatt med disse liberale argumentene er det ingen stortingsrepresentanter som taler direkte for fordelene med proteksjonisme og beskyttelse. Alle stortingsrepresentantene er enige i at denne loven ikke skal være en absolutt mur, kun et verktøy som staten skal ha til rådighet for å beskytte seg.

Denne enigheten går på tvers av partilinjene. Både høyremenn og venstremenn argumenterer for loven med relativt lik diskurs. Dette er spesielt tydelig hos de fire som stemmer mot loven på bakgrunn av liberale prinsipper. Her er det både representanter for venstre og høyre.¹⁰³

Det er altså fortsatt en generell enighet om at frihandel er det mest gunstige for landet og for nasjonen. Vi har dermed i kildene representanter som argumenterer samtidig for både frihandel og kontroll. Om en kobler dette sammen med den latente nasjonalismen har vi her et eksempel på en liberal økonomisk nasjonalisme. Dette er heller ikke en helt ny utvikling i Norge. Rune Slagstad har poengtert i sin bok *De nasjonale strateger* at en kapitalisme med vesentlig stor statlig innflytelse og kontroll er en langsiktig tendens i det norske samfunnet som strekker seg tilbake til embetsmannsstaten.¹⁰⁴

Den nasjonale og globale forståelsen passer også inn i de statsborgerlige forordningene i loven. Steinar Nordhaug har poengtert at lovene kan ses på som "en rettslig avgrensning av nasjonalstaten".¹⁰⁵ Det er her altså snakk om å tydelig avgrense "oss". Tidligere har et mylder av ulike betegnelser vært i bruk juridisk, som nå erstattes av det entydige begrepet norsk statsborger. Ved dette hindrer de også muligheten for dobbelt statsborgerskap. Personer med dobbelt statsborgerskap har fram til da skapt en usikkerhet. Deres lojalitet var ikke sikker, og det skapte en uklar inndeling som ikke var distinkt "dem" eller "oss". Dette hindres nå med denne nye loven.

Denne inndelingen mellom statsborgere og fremmede blir enda tydeligere i tiden etter 1888. Paragraf 7 i loven poengterer at med unntak av utleveringer til Sverige, er "Norske Statsborgere [...] Berettigede til at oppholde sig her i Landet".¹⁰⁶ Hvis Norske Statsborgere har en ubegrenset rett til å oppholde seg i landet, så indikerer det at de som ikke er norske statsborgere mangler denne retten. Dette kommer tydelig til uttrykk med fremmedloven av 1901.

¹⁰³ Lindstøl 1914: 453,454, 457,

¹⁰⁴ Slagstad 2015: 62-83

¹⁰⁵ Nordhaug 2000: 114

¹⁰⁶ Stortinget 1888: 84-85

Fremmedloven av 1901 - en kontroll med slette elementer

I 1901 fikk Norge sin første såkalte "fremmedlov": Lov om Anmeldelse av Reisende og Fremmede. Loven satte presedens for flere innstramninger utover 1900-tallet, men var den første av sitt slag. Den satte en definitiv slutt på det liberale reiseregimet som hadde gjeldt i Norge siden 1860.¹⁰⁷

Akkurat som statsborgerloven hadde fremmedloven et forløp som strakk seg langt tilbake fra selve innføringen i 1901. Dens opphav strakk seg tilbake til 1897/1898 hvor både Norsk fagforbund og Smaalenenes amt arbeidetsamlag anmodet Stortinget om å begrense den utenlandske innvandringen.¹⁰⁸ Det tok en god stund før loven kom opp til en full debatt for Stortinget. I 1897 ønsket representantene å vente på forslaget fra Norsk Fagforbund. Det forelå høsten 1898.¹⁰⁹ Et annet aspekt hadde også dukket opp. Politimyndighetene i Kristiania ønsket seg videre fullmakter og lover for å kunne håndtere den store innvandringen til byen.¹¹⁰ Blant annet ønsket de å kunne registrere hvem som tok opphold på byens vertshus. Dette kombinerte forslaget fra Norsk Fagforbund og Kristiania Politimyndighet ble overrakt Odelstinget for debatt i januar 1899. Odelstinget sendte det videre til sosialkomiteen som kom med en innstilling om å utsette behandlingen til året etter.¹¹¹ De lovforslagene som endelig nådde Stortinget i januar 1901 var dermed en amalgamasjon av de ulike impulsene som hadde påvirket prosessen, både politimyndigheter og fagforbund. Dette kom til å påvirke debatten som startet den 16. januar, en debatt som Ole Kolsrud har poengtert er den lengste debatten rundt fremmedlovgivning i norsk historie.¹¹²

Selve debatten rundt loven baserte seg rundt noen par hovedmomenter. Det sentrale aspektet ved loven var begrensning og kontroll av det stortingsmenn og andre kalte "slette innvandrere". Det mest ekstreme synspunktet i denne debatten ble reist av Smaalenenes amts arbeidetsamlag. De argumenterte for at den store innvandringen gikk ut over norske arbeidere. Det var ifølge dem altfor mange som la press på det norske fattigvesenet.¹¹³ Som helhet gikk de så langt som til å si at den store innvandringen var en trussel mot nasjonen.

Mange agalause og ærelause folk strøymer inn og slær seg til so altfor lett. Dei fører vondt med seg, og breidar vondt um seg. Og norskdom og nordmannskap vert kvævd. Sume spaar enndaa so illa, at vert ikkje ein hægge bom set fyre nokot

¹⁰⁷ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 198

¹⁰⁸ Kolsrud 1990: 7-8

¹⁰⁹ Kolsrud 1990: 8

¹¹⁰ Justis- og politidepartementet 1899/1900: 5-6

¹¹¹ Komiteen for sociale spørsmål 1899/1900: 267

¹¹² Kolsrud 1990: 9

¹¹³ Smaalenenes amt arbeidetsamlag 1898: 1

*meir aa hindra trengjande og farkar fraa andre land for aa sleppa inn, so vil detta verta det «det norske folks ruin».*¹¹⁴

For Smaalenenes amts arbeidersamlag var det dermed en klar nasjonalistisk mentalitet som lå bak lovforslaget. Den store innvandringen kunne gå så langt som til å utgjøre "det norske folks ruin". Arbeiderorganisasjonen har her tydelige røtter til norskdomsbevegelsen og det er tydelig at det nasjonale hadde stor betydning for foreningen. Den ble stiftet i 1887 og reiste altså allerede året etter en anmodning om å gjøre noe med innvandringen.¹¹⁵ Det er spesielt betydningsfullt at innvandringen ble trukket fram i denne tidsperioden hvor begynnende forsikring og andre lover for å sikre arbeidernes levekår også ble implementert og diskutert.¹¹⁶ I tillegg er det også betydningsfullt at dokumentet er skrevet på nynorsk, et skriftspråk som generelt ikke har hatt en sterk oppslutning i Smaalenene/Østfold. Disse arbeiderne hadde dermed en klar nasjonal oppfatning. Stikk i strid med hva samtidige kommunistiske ideologer postulerte. Det er tydelig at innvandringen har påvirket dette. Økt innflytting fra Sverige har skapt mange "dem" som har gitt næring til "oss" i Smaalenene.

Norsk fagforbund fokuserte også mye på begrensningen av "slett" innvandring. De kom med et konkret forslag til lovverk hvor politimyndigheter skulle sjekke alle innvandrere for å forsikre seg om at de hadde en næringsvei eller tilstrekkelige midler til å klare seg uten offentlig hjelp. Dersom innvandrerne tilfredsstilte kravene kunne de utstedes en oppholdsbok. Oppfylte de ikke kravene kunne de utvises. Fagforbundet presiserte at dette lovverket var foreslått for å beskytte landets innvånere mot forbryterske og umoralske elementer. Målet var ikke å hindre arbeidskonkurransen fra hederlige og selvhjulpne utlendinger.¹¹⁷

I Stortinget dreide debatten seg hovedsakelig rundt to utkast til loven. Det ene laget av justisdepartementet og forsvart i salen av statsråd Ole Anton Qvam, det andre utarbeidet av socialkomiteen, ledet av Johan Castberg. Hovedforskjellene i de to lovutkastene ligger i deres forståelse av loven. Qvam som kom fra justisdepartementet så loven i all hovedsak som en "politilov", en lov som omfattet lov, orden og rett. Castberg og socialkomiteen så loven hovedsakelig som en arbeiderlov. En lov som skulle påvirke arbeidslivet og rette opp i problemer som eksisterte der. De som så på loven som en "justislov" vektla at det var kriminalitet og løsgjengeri en ønsket å unngå. Her trakk de fram statistikk fra odelstingsproposisjonen som viste overvekten av innvandrere blant

¹¹⁴ Smaalenenes amt arbeidersamlag 1898: 1

¹¹⁵ Kolsrud 1990: 8

¹¹⁶ Sandvik 2018: 125-127.

Stortingsmennene debatterer lenge rundt arbeidsanvisningskontorene og bruk av brennevindsfondet til invalideforsikring i diskusjonen rundt loven. Stortinget 1900/1901: 41-45, 64-69, 82

¹¹⁷ Justis- og politidepartementet 1899/1900: 4

kriminelle i norske fengsler.¹¹⁸ De som så på det som en arbeiderlov poengterte at målet deres ikke var å "skjerme innenlandsk arbeidskraft mot utenlandsk, men skjerme innenlandske hederlige arbeidere mot slette forbryterske fremmede elementer".¹¹⁹ Som prinsipp kunne mange av de tenke seg at denne loven ideelt sett kunne gis til de nylig opprettede arbeidsanvisningskontorene, for å skåne arbeiderne et møte med politimyndighetene.¹²⁰

Et viktig poeng i debatten er at selv om den er lang, baserte mesteparten av diskusjonen seg på hva formålet var med loven, og hvordan den skulle gjennomføres i praksis. Det var lite debatt rundt loven i seg selv, om den skulle implementeres eller ikke. Svært mange kom med reservasjoner rundt loven og fryktet den kunne få uante effekter, men de stilte seg likevel bak loven. På samme vis som med 1888-loven handlet det her om å skaffe seg kontroll fordi "i virkeligheten har det jo være så at landet har ligget aabent for en kontrolløs innvandring".¹²¹ De argumenterte på lik linje som Smaalenenes amts arbeidersamlag og poengterte at det ikke handler om å hindre den hederlige arbeidskraften, men de uhederlige arbeiderne "som det nå kommer så mange av".¹²²

Hvordan skal vi forstå disse utsagnene både fra arbeiderforeningene og fra Stortingsmennene? Fagforbundene argumenterte mot en "slett innvandring", og når vi vurderer utsagnene deres, spesielt til Smaalenenes amts arbeidersamlag, er det viktig at vi ikke avfeier deres frykt og bekymringer som ren fremmedfiendtlighet. I perioden 1891-1900 viser statistikk en innvandring på om lag 46000 personer til Norge.¹²³ Denne mengden er beskjeden i forhold til en utvandring på nesten 108000¹²⁴, men nok til å utgjøre én av to registrerte masseinnvandring til landet.¹²⁵ Av disse innvandrerne utgjorde svensker omlag en tredjedel.¹²⁶ Dette er store tall, men de skjuler også en ujevn fordeling. Den svenske innvandringen var ikke jevnt fordelt, men var spesielt konsentrert til Sør-Østlandet, med et hovedsenter i Kristiania og i Smaalenene. I sistnevnte utgjorde de hele 10% av befolkningen.¹²⁷ Internt i Smaalenene var forskjellene enda større, i Idd kommune i nærheten av Halden utgjorde de 30%¹²⁸, og enkelte næringer slik som teglfabrikking var dominert av svenske arbeidere.¹²⁹

Stortingsmennene poengterte dog at det ikke var snakk om "egentlig innvandring" snarere var det snakk om sesongarbeid i jordbruk og skog som landet trengte.¹³⁰ Myhre

¹¹⁸ Justis- og politidepartementet 1899/1900: 8-9

¹¹⁹ Stortinget 1900/1901: 53-55

¹²⁰ Debatten rundt arbeidsangiverkontorene fortsetter gjennom store deler av referatet, men blir klart uttrykt allerede tidlig i diskusjonen. Stortinget 1900/1901: 43-45

¹²¹ Stortinget 1900/1901: 45-46

¹²² Stortinget 1900/1901: 62

¹²³ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 182

¹²⁴ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 182

¹²⁵ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 179

¹²⁶ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 182

¹²⁷ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 187

¹²⁸ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 187

¹²⁹ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 209, 243

¹³⁰ Stortinget 1900/1901: 56-57

argumenterer i norsk innvandringshistorie for at istedenfor å se på den svenske innvandringen som internasjonal migrasjon, bør den ses på som et generelt urbaniseringsfenomen hvor overskuddsbefolkningen i landbruket flyttet fra landsbygda til byene.¹³¹ I de lite urbaniserte svenske grensetraktene var disse byene Smaalenenes voksende industribyer slik som Halden med sitt jernverk og Fredrikstad med sin tømmerindustri.¹³²

En distinksjon stortingsmennene gjør, og som også gjøres av Norsk Fagforbund er at det er snakk om å begrense spesielt den "dårlige innvandringen", det er de slette elementene de vil til livs. Denne argumentasjonen kjennetegnet hele lovens behandlingssyklus. Akkurat hva de mente med "slette" arbeidere kommer ikke nødvendigvis klart frem. Stortingsmennene trakk fram problemer slik som fyll og omstreiferi. Svenskene var unike blant innvandrere til Norge i den grad de var representert i hele den sosiale klassestrukturen, fra de rikeste bedriftseiere til ufaglærte arbeidere.¹³³ Men det er ingen grunn til å tro at såkalte "dårlige" kvaliteter skulle ha vært mer tilstede hos svenskene enn hos tilsvarende nordmenn. Muligens kan denne motstanden mot de svenske arbeiderne ses på som et resultat av den da pågående unionsstriden. En tydelig nasjonalistisk argumentasjon var tydelig hos Smaalenenes amts arbeidetsamlag, men de nevnte ikke de politiske aspektene ved denne unionsstriden. Snarere fokuserte de på trusselen svenskene utgjorde for norskdom.

Disse politiske aspektene ble heller ikke nevnt av stortingsrepresentantene. Snarere snakket de hovedsakelig om trusselen innvandringen kunne utgjøre for arbeiderne. Hos mange fagforeninger og arbeidetsamlag i tiden eksisterte en frykt for å bli utkonkurrert av uorganiserte svensker. Dette kan muligens kobles sammen med at arbeiderne i stadig større grad ble klar over at deres tjenester ble kjøpt og solgt på et marked, et marked med en begrenset andel etterspørsel.¹³⁴ Opprettelsen av et slikt marked må ses på som et resultat av modernisering generelt, men motstanden mot det utenlandske kommer som et resultat av globalisering. Denne motstanden mot svenskene lå altså i skjæringspunktet mellom globalisering og nasjonalisering.

Arbeiderne så i stadig større grad på seg selv som del av den norske nasjon. Dette henger sammen med flere faktorer. På én side var det et resultat av kulturelle nasjonale prosjekter som norskdomsbevegelsen, men arbeidsforholdene var også sentrale. Arbeiderne opererte i stadig større grad i et arbeidsmarked hvor de måtte selge arbeidskraften sin over et større geografisk område. Som Gellner har poengtert krever et moderne markedssamfunn identifikasjon med en større enhet, nasjonen. Denne

¹³¹ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 223, 228, 235

¹³² Sandvik 2018: 81. Ved Catrineholm jernverk i Halden var det såpass mange svensker at fabrikkens navn ble kalt for "Lelle [sic]-Sverige". Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 263

¹³³ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 208, 230-254

¹³⁴ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 214-215, 228

identiteten ser vi her i samspillet med globalisering, den forsterkes av den økte svenske innvandringen som skaper et klarere "oss" og "dem". " I Fremmedloven er svensken den tydelige "dem". Det er her snakk om individuelle svensker. Men "svensken" generelt var sentral i den norske nasjonsbyggingen som det tydeligste "dem" mot vårt nasjonale "oss".

Slutten av 1800-tallet var en periode med unionsstrid og en tydeligere polarisering mellom de to unionspartnerne. Som sagt var en form for nasjonalisme/bredere tilhørighet uunngåelig i perioden, men hvilket uttrykk den fikk baserte seg på resonansbunnen og historiske tilfældigheter. Ideologisk hadde derfor nasjonalismen i Norge og Sverige to forskjellige ansikter.¹³⁵ I Sverige var den høyrevridd, konservativ og knyttet til gamle eliteklasser. Som et motsvar ble den i Norge plassert tydeligere på venstresiden med mer progressiv politikk. Dette kan være med på å forklare den sterke nasjonalismen vi ser hos Smaalenenes amt arbeidetsamlag.

Denne eksplisitte nasjonalistiske argumentasjonen ser vi ikke på samme måte hos stortingsmennene. Et interessant aspekt ved loven er at på samme måte som i 1888 debatterte stortingsrepresentantene også her hovedsakelig innenfor et økonomisk liberalt paradigme. Få argumenterte for loven i så eksplisitte proteksjonistiske og nasjonalistiske ordelag som Smaalenenes amts arbeidetsamlag. Stortingsmennene ville ikke bryte markedsprinsippene og direkte skjerme den norske arbeidskraften¹³⁶ ettersom dette i lengden ville komme til å skade denne arbeidskraften som ville bli mindre konkurransedyktig.¹³⁷ Det er bemerkelsesverdig hvor lite de diskuterte arbeidetsamlagets frykt for "den norske folks ruin".

Når det kommer til debatten rundt paragrafene i loven lå den som regel på hva som var den mest hensiktsmessige formateringen. Spesielt var de interessert i å ikke legge for mange kjepper i hjulene på arbeidslivet. De var bekymret for blant annet tømmerindustrien som var avhengig av å raskt kunne skaffe seg sesongarbeidere¹³⁸ og hotellnæringen hvis ubeleilighet det ville være å måtte registrere og anmelde alle sine gjester.¹³⁹ På samme måter ønsket de helst ikke å legge begrensninger på arbeidskraften og arbeidernes mulighet til å ta nytt arbeid.¹⁴⁰ Generelt gikk de faktisk så langt når det gjaldt tilgjengelighet på arbeidskraft til å si at "Forholdet mellom tilbud og etterspørsel er jo et meget ømtaelig forhold som best og naturligst regulerer seg selv."¹⁴¹ De poengterte at selv "Mange daarlige elementer kan gjøre arbeide som kan have sit værd..."¹⁴²

¹³⁵ Sørensen 2001: 335-336

¹³⁶ Stortinget 1900/1901: 53-55

¹³⁷ Stortinget 1900/1901: 50-51

¹³⁸ Stortinget 1900/1901: 55-56, 87

¹³⁹ Stortinget 1900/1901: 69-82

¹⁴⁰ Dette ses blant annet i debatten rundt meldeboken hvor representant Myrvang ønsker lettere betingelser for utlendinger til å få arbeid her i riket. Det diskuteres også flere steder ulempene det personlige oppmøtet utgjør, spesielt reiseveien til politimyndighetene. Stortinget 1900/1901: 83-104

¹⁴¹ Stortinget 1900/1901: 55-56

¹⁴² Stortinget 1900/1901: 55

Denne enigheten om viktigheten av kontroll ser også ut til å ha strukket seg over partilinjene. Både venstremenn og høyremenn kom med lignende argumenter i diskusjonen, og ingen var direkte mot loven. Generelt ser det ut til at partitilhørighet i liten grad farget debatten. Høyremenn var noe i overtall i diskusjonen. Blant de 24 som ytret seg om saken utgjorde de 47,8%, i forhold til på Stortinget som helhet hvor de utgjorde 26,3%.¹⁴³ De kom dog ikke med noen særegne argumenter i forhold til venstremenn eller den venstreledede regjeringen. De mest ideologiske drevne ser ut til å ha vært de to representantene fra arbeiderdemokratene, som inkluderte Castberg. De var svært interessert i å få på plass arbeidsanvisningskontorene.¹⁴⁴ Dette var dog en perifer del av debatten, og heller ikke de var mot loven. Generelt ser det altså ut til at stortingsmennene i 1901, på samme måte som i 1888 var for loven, uavhengig av parti. Det kan tenkes at denne loven med sitt nasjonale perspektiv ble sett på som viktigere enn eventuelle uenigheter mellom partiene. Dette styrker oppfattelsen om at loven ikke kommer som et resultat av spesifikke politiske ønsker, men mer generelle strømninger.

Denne loven handlet på samme måte som statsborgerloven om kontroll, de skulle ikke sette opp "murer" mot utlandet men kontrollere en utenlandsk tilstedeværelse. I 1888 var denne tilstedeværelsen den utenlandske kapitalen, i 1901 var det den kriminaliteten "slette elementer" brakte med seg til landet. I 1888 handlet det om å beskytte norsk eiendom, i 1901 om å beskytte norske arbeidere. Også her kan dette ses på som en reaksjon mot globalisering og økonomisk integrering. Store folkemengder flyttet på seg i denne perioden. For Norge sin del gikk flyttingen hovedsakelig over havet til Amerika eller over polarsirkelen til Nord-Norge. Svenskene emigrerte også til Amerika, men for mange fattige svensker ble Norge en god substitutt, et "fattigmanns Amerika".¹⁴⁵ 1901-loven kan ses på som en reaksjon på denne globaliseringen. Samtidig argumenterte stortingsmennene på samme måte som i 1888 ved hjelp av markedsliberale elementer, som gir et bilde av datidens økonomisk liberale nasjonalisme i Norge.

En mulig forklaring på denne liberale økonomiske nasjonalismen kan muligens også knyttes til opposisjonen mot Sverige. Norges identitet er for stortingsmennene knyttet til frihandel og åpenhet, mens svenskene er mer navlebeskuende og proteksjonistiske. Dette tar oss tilbake til en tidligere diskusjon om hvor passende begrepet "proteksjonisme" faktisk er for Stortingsmennenes handlinger. Stortingsmennene la begrensninger på innflyt av kapital og mennesker, men som diskusjonene rundt loven viser var målet deres ikke å stenge ute utenlandsk kapital og arbeidskraft, målet var kontroll.

¹⁴³ Lindstøl 1915

Disse tallene er funnet ved å se på hver enkelt taler i debatten og referere dem med Lindstøl 1915. Utfyllende informasjon og mangler i kilden er hentet fra Wikipedias liste over stortingsrepresentanter i 1901. Tabellen på Wikipedia baserer seg på data hentet fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) samt Lindstøl 1915. Dataen på NSD er for øyeblikket ikke tilgjengelig på grunn av oppussing på siden. To personer er utelatt fra denne tabellen. Dette påvirker dog ikke konklusjonene ettersom de er tatt med i totalantallet.

¹⁴⁴ Stortinget 1900/1901 43-45, 62-63

¹⁴⁵ Niemi, Myhre & Kjeldstadli 2003: 229

Konklusjon

Som vi har sett var 1800-tallet en turbulent tid med store samfunnsmessige og økonomiske endringer. Fra og med midten av 1800-tallet og frem til første verdenskrig hersket det en frihandelsideologi. Denne ideologien innebar at varer krysset grenser i mye større grad enn før. Ikke bare var varer i bevegelse, også mennesker og kapital flyttet seg over landegrenser og over verdenshavene. Millioner av europeere migrerte over verdenshavene til åpne nybyggerkolonier og med på lasset fulgte enorme mengder kapital som ble investert i infrastruktur. Med denne arbeidskraften og denne kapitalen ble stadig nye områder trukket inn i verdensmarkedet. Denne økonomiske integrasjonen er en viktig grunn til at perioden kan kalles en globaliseringens tidsalder. Innenfor dette begrepet ligger det også en mental integrering av verden. Vi ser en utvikling til en verden av nasjonalstater. En inndeling som blir så naturlig for folk og måten de ser på verden at vi kan snakke om det Michael Billig kaller en "banal" nasjonalisme hvor nasjoner og nasjonalstater tas for gitt og konstant reproduseres i hverdagshandlinger og gjenstander. Norge tok del i denne generelle utviklingen. Frihandelen var særdeles gunstig for et eksportdominert land slik som Norge, og fra og med 1860 hersket et liberalt migrasjonsregime både internt og eksternt.

Som vi har sett er det dog ikke snakk om en ubrutt kurve mot stadig mer frihandel i perioden. Kategoriseringen av perioden som helhet gir kun mening gjennom å se på hva som kom før og etter. Internt i perioden var det svingninger, og fra og med 1880-tallet ser vi en proteksjonistisk motbølge i Europa. Denne motbølgen er spesielt tydelig i land som Tyskland og Sverige hvor en stor agrarelite møtte økt konkurranse fra nettopp de nybyggerområdene europeisk befolkning og kapital hadde trukket inn i verdenshandelen.

Norge blir gjerne plassert utenfor dette generelle narrative. Landet tjente som nevnt særdeles godt på frihandelen. Landet merket en noe redusert vekst i perioden, og enkelte tariffen ble introdusert, men i det store og hele holdt Norge på frihandelssystemet. Det stemmer at Norge la få begrensninger på varer, men også Norge tok del i den proteksjonistiske motbølge. Den liberale bølge inneholdt ikke bare flyt av varer, men også kapital og folk. Gjennom statsborgerloven av 1888 og fremmedloven av 1901 la Norge begrensninger på denne flyten. Statsborgerloven etablerte et klart juridisk norsk statsborgerskap som hindret doble lojaliteter, og den satte begrensninger på utenlandsk oppkjøp av kapital. Fremmedloven av 1901 satte likeledes begrensninger på migrasjonen inn til Norge, noe som beskyttet den norske arbeideren i det fremvoksende arbeidsmarkedet.

Likevel var det flere særtrekk ved den norske utviklingen. Dette gjør at vi vanskelig direkte kan bruke ordet proteksjonisme, selv om enkelte aspekter var like. I Norge handlet det i liten grad om å direkte begrense tilslaget av kapital og arbeidskraft. Snarere mente Stortingsmennene at begge kunne være svært nyttige. Lovene handlet i større grad om

“kontroll”. Stortingsmennene ville kontrollere den innflytelsen eiendom ga til utlendinger, både når det gjaldt pressmidler mot den norske stat og når det gjaldt den norske samfunnsstrukturen. Det samme aspektet var tilstede i fremmedloven. Delvis handlet det om å begrense innvandringen for å skåne norske arbeidsplasser, noe Smaalenenes amts arbeidssamlag ønsket. Et like stort, om ikke større motiv var dog å kontrollere det de så på som “slett” innvandring, hovedsakelig fattige svensker. Dermed er ikke begrepet proteksjonisme helt dekkende. Lovene begrenset indirekte tilflyten av kapital og arbeidskraft, men det uttalte målet for de fleste stortingsmennene var kontroll.

Loven kan dog allikevel ses på som del av den mer generelle “proteksjonistiske motbølge” som gjorde seg gjeldende andre steder i Europa som i Tyskland og Sverige. Målet og virkemidlene var noe ulike, men de bakenforliggende årsakene ligner. Begge var et svar på globalisering og økt økonomisk integrering. De var også et utslag av nasjonalisme, men ikke nødvendigvis av den kulturelt-etniske typen, i hvert fall ikke fra Stortinget sin side. De var et eksempel på en sterk banal nasjonalisme. Norge som enhet var nå fast bekreftet og stortingsmennene ønsket å hindre en utenlandsk innflytelse på nasjonen. Men selv om stortingsrepresentantene argumenterte for en økt beskyttelse både av norsk eiendom og for norske arbeidere, ble dette fortsatt gjort med en økonomisk liberal retorikk. Stortingsmennene argumenterte ikke for å beskytte en nasjonal identitet. De argumenterte ikke for at den norske økonomien og det norske samfunnet ville tjene mer på en proteksjonistisk politikk. Stortingsmennene argumenterte alltid ut fra en liberal økonomisk ideologi som de nå dessverre måtte legge restriksjoner på.

Generelt oppsummert var debattene om både statsborgerloven og fremmedloven dermed en diskurs om kontroll innenfor liberale økonomiske rammer. Dette kan ses på som et eksempel på det Eric Helleiner har kalt en “liberal økonomisk nasjonalisme”. Altså en økonomisk nasjonalisme med frihandel og markedsliberalisme som særtrekk. Stortingsmennene hadde en klar nasjonal oppfatning av Norge, selv om det hovedsakelig kom fram i banale ordelag, og de hadde en klar tanke om at den politikken de foreslo var det mest gunstige for deres nasjon. Som helhet holdt de dog på den liberale ideologien. De var nasjonalister, men den økonomisk liberale ideologien hadde blitt en så integrert del av den norske identiteten og var såpass gunstig for nasjonen at de ikke ga den fra seg.

Referanseliste

Primærkilder

- Aschehoug, T. H. (1888). Motiver til Lovforslag om norsk Statsborgerret m. v. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1888 Vol. 37 Nr. 3b. Kristiania: Trykt i flere bogtrykkerier. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1888_part3_vol-b
- Justis- og politidepartementet. (1888). Oth. Prp. No. 16. Ang. Udfærdigelse af en Lov om norsk Statsborgerret m. v. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1888 Vol. 37 Nr. 3b. Kristiania: Trykt i flere bogtrykkerier. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1888_part3_vol-b
- Justis- og politidepartementet. (1899/1900). Ot. prpr. Nr. 13. Angaaende udfærdigelse af en lov om anmeldelse af reisende og fremmede. *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1899/1900 Vol. 49. Nr. 3. Kristiania. Trykt i flere bogtrykkerier. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1899-00_part3_vol-a
- Komiteen for sociale spørsmåal. (1899/1900). Indst. O. Nr. 110. Indstilling fra komiteen for sociale spørsmåal angaaende vedtagelse af en lov om anmeldelse af reisende og fremmede. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1899/1900 Vol. 49 Nr. 6b. Kristiania: Johannes Bjørnstads bogtrykkeri. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1899-00_part6_vol-b
- Konstitusjonskomiteen. (1880). Dokument nr. 70, Forslag til Lov om Udlændingers Adgang til at erhverve fast eiendom her i Riget. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1880 Vol. 29. Nr. 5. Kristiania: Det Steenske Bogtrykkeri. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1880_part5_vol-a
- Konstitusjonskomiteen. (1887). Dokument nr. 58, Forslag til Lov om Udlændingers Adgang til at erhverve fast Eiendom her i Riget. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1887 Vol. 36 Nr. 5. Kristiania: Det Steenske Bogtrykkeri. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1887_part5_vol-a
- Konstitusjonskomiteen. (1888). Indst. O. No. 5. Indstilling fra Konstitusjonskomiteen angaaende den Kongelige Proposisjon af 5te d. M. til Lov om norsk Statsborgerrett m. v. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1888 Vol. 37 Nr. 6

Kristiania: Det Steenske Bogtrykkeri. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1888_part6_vol-a

Smaalenenes amt arbeidssamlag. (1898). Dokument nr. 26 Forestilling om stortingets medvirken til at modarbeide og hemme indstrømmingen af fremmede arbeidere. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1898 Vol. 47 Nr. 5. Kristiania: Steense Bogtrykkeri. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1898_part5_vol-a

Stortinget. (1888). Møte 11. April, lov om norsk Statsborgerret m. v. I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1888 Vol. 37 Nr. 8. (s. 60-84). Kristiania: Th. Steens Forlagsexpedition. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1888_part8_vol-a

Stortingstidende (1887). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1887&paid=-stid&wid=2&psid=DIVL253&pgid=2_0019&vt=2&did=DIVL255

Stortinget. (1900/1901). Forhandlinger i odelstinget (nr. 6). I *Stortingsforhandlinger (ib. utg.)*. 1900/1901 Vol. 50 Nr. 8. (s. 41-128). Kristiania Centraltrykkeriet. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digistorting_1900-01_part8_vol-a

Litteratur

Anderson, B. (1991/2016). *Imagined Communities - Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.

Danielsen, R. (1964). *Det norske Storting gjennom 150 år: Bd. 2. Tidsrommet 1870-1908*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Dinnerstein, L., Nichols, R., L. & Reimers, D., M. (2015). *Natives and Strangers: A History of Ethnic Americans*. (6. utg.). New York: Oxford University Press.

Eriksen, T. L. (2010). *Globalhistorie, 1750-1900, En sammenvevd og delt verden*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

- Findlay, R. & O'Rourke, K. (2007). *Power and Plenty, Trade, War and the World Economy in the Second Millenium*. Princeton: Princeton University Press.
- Gellner, E. (1983/2006). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Graff, M., Kenwood, A. G. & Loughheed, A. L. (2014). *Growth of the international economy, 1820-2015* (5. utg.). Oxon: Routledge.
- James, H. (2014). International capital movements and the global order. I L. Neal & J. Williamson (Red.), *The Cambridge History of Capitalism* (s. 264-300). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CHO9781139095105.009.
- Helleiner, E. (2002. september). Economic Nationalism as a Challenge to Economic liberalism? Lessons from the 19th Century. *International Studies Quarterly*, 46(3), 307-329. Hentet 9. April 2020 fra https://www.jstor.org/stable/3096091?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Hobsbawm, E. (1992). *Nations and Nationalism since 1780* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Printing.
- Kolsrud, O. (1990). Framveksten av den norske fremmedlovgivningen. *Historisk tidsskrift*, 69(1), 3-20.
- Lie, E. (2012). *Norsk økonomisk politikk etter 1905*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lindstøl, T (1914). *Stortinget og Statsrådet 1814-1914. B. 2 D. 2: De enkelte storting og statsraader 1886-1914*. Kristiania: Steenske Bogtrykkeri. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006120801086
- Marthinsen, J. H. (2012). *Arkivteori - en innføring*. Oslo: Riksarkivet.
- Myhre, J. E. (2020, 12. mars). *Utvandring fra Norge*. Hentet 28. April 2020 fra <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1537-utvandring-fra-norge.html>
- Nordhaug, S. (2000). *Tilknytning og privilegier - en studie i fremveksten av norsk statsborgerrett*. (Mastergradsavhandling). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet: Trondheim.
- Nielsen, J. P. (u.å). *Den norsk-russiske grensen av 1826: Norges yngste og Russlands eldste nåværende statsgrense*. Hentet 29. April 2020 fra: <https://uit.no/Content/573568/cache=20182404092746/1artikkel.pdf>

- Nielsen, J. P. (1991). Ønsket tsaren seg en isfri havn i nord? *Historisk tidsskrift*, 70(4), 605-621.
- Niemi, E., Myhre, J. E. & Kjeldstadli K. (2003). *Norsk innvandringshistorie, Bind 2 I nasjonalstatens tid 1814-1940*. Oslo: Pax Forlag.
- Osterhammel, J. & Petersson, N., P. (2003/2005). *Globalization - a short history*. Princeton: Princeton University Press.
- Palmer, R. R., Colton, J. & Kramer, L. (2014) *A History of Europe in the Modern World*. New York: McGraw-Hill.
- Pickell, A. (2003). Explaining, and explaining with, economic nationalism. I *Nations and Nationalism*, 9(1). 105-127. <https://doi.org/10.1111/1469-8219.00077>
- Sandvik, P. (2018). *Nasjonens velstand, Norges økonomiske historie 1800-1940*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Soennichsen, J. (2011). *The Chinese Exclusion Act of 1882*. Santa Barbara: Greenwood.
- Stortinget (2018b, 24. oktober). Om stortingsforhandlinger. Hentet 13.05.2020 fra: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Om-publikasjonene/Stortingsforhandlingene/>
- Stortinget (2018a, 18. september). Referater fra lukkede møter. Hentet 13. 05.2020 fra: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/Lukkede-moter/>
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Las Vegas: University of Nevada press.
- Sørensen, Ø. (2001). *Norsk Idéhistorie, Bind III, Kampen om Norges sjel 1770-1905*. Oslo: Aschehoug forlag.
- Viggen, H. (2019, 7. november). Stortingsreferatet gjennom 160 år. Hentet 13. Mai 2020 fra: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/stortingsreferatet-gjennom-160-ar/stortingsreferatet-gjennom-160-ar2/>
- Østerud, Ø. (2018). *Nasjonalisme*. Oslo: Dreyers forlag.

Oppslagsverk

Dørum, K. (2015, 13. mars). Bodøsaken. I *Store norske leksikon*. Hentet 16. april 2020 fra <https://snl.no/Bod%C3%B8saken>

Gisle, J. (2018, 20. februar). Domisil. I *Store norske leksikon*. Hentet 8. april 2020 fra <https://snl.no/domisil>

Holmøyvik, E., & Gisle, J. (2019, 6. mars). Odelstinget. I *Store norske leksikon*. Hentet 8. april 2020 fra <https://snl.no/Odelstinget>

Merriam-Webster. (u.å). Jus sanguinis, I Merriam-Webster.com dictionary. Hentet 29. April, 2020 fra <https://www.merriam-webster.com/dictionary/jus%20sanguinis>

Statistisk Sentralbyrå (u.å) *Fakta om befolkningen*. Hentet 13.05.2020 fra: <https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/befolkningen>

Wikipedia (2020, 28. april). Liste over stortingsrepresentanter 1900-1901. Hentet 19.05.2020 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_stortingsrepresentanter_1901%E2%80%931903

